



# Umgänge för barnets bästa

En undersökning av umgängesreglerna och deras tillämpning

Sandra Åsten

Termin 9, HT 2016  
Examensarbete, 30 hp  
Juristprogrammet, 270 hp  
Handledare: Viola Boström

# Innehållsförteckning

|   |           |
|---|-----------|
| <b>Förkortningar</b> .....  | <b>4</b>  |
| <b>1 Inledning</b> .....  | <b>5</b>  |
| 1.1 Bakgrund.....   | 5         |
| 1.2 Problemformulering.....   | 6         |
| 1.3 Syfte.....  | 6         |
| 1.4 Metod och material .....  | 7         |
| <b>2 Barnets umgängesrätt</b> .....   | <b>8</b>  |
| 2.1 Umgänget med en förälder och andra närstående.....  | 9         |
| 2.1.1 Umgängets former .....  | 10        |
| 2.1.2 Villkor för umgängets utövande .....  | 10        |
| 2.2 Vem som beslutar om umgänget .....  | 11        |
| 2.2.1 Om föräldrarna är överens .....   | 11        |
| 2.2.2 Om föräldrarna inte kan komma överens eller om umgänget rör andra än<br>föräldrarna ..... | 12        |
| <b>3 Barnets bästa</b> .....  | <b>13</b> |
| 3.1 Barnets bästa i barnkonventionen .....  | 13        |
| 3.1.1 Allmänt om barnkonventionen .....   | 13        |
| 3.1.2 Artikel 3 och tolkningen därav .....  | 14        |
| 3.2 Barnets bästa i svensk rätt.....  | 18        |
| 3.2.1 Barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar .....                    | 19        |
| 3.2.2 Risken att barnet far illa, förs bort eller hålls kvar .....                              | 20        |
| 3.2.3 Barnets vilja .....   | 23        |
| 3.2.4 Andra viktiga förhållanden .....  | 26        |
| 3.3 Presumtioner om barnets bästa .....   | 27        |
| 3.3.1 NJA 1981 s. 753 .....   | 28        |
| 3.3.2 NJA 2003 s. 372 .....   | 29        |
| <b>4 Rättsfallsstudie, barnets bästa i praktiken</b> .....                                      | <b>30</b> |
| 4.1 Studiens utgångspunkter.....  | 30        |
| 4.2 Sammanfattning av de granskade rättsfallen .....  | 30        |
| 4.3 Resultatet av granskningen .....  | 32        |
| 4.3.1 Tendenser i domstolens prövning av umgängesfrågan.....                                    | 32        |
| 4.3.2 Domstolens bedömning i fall där föräldrarna är överens .....                              | 33        |

|          |  |           |
|----------|--|-----------|
| 4.3.3    | Domstolens bedömning i fall där föräldrarna är oeniga .....  | 35        |
| 4.3.4    | Barnets behov av en nära relation med båda föräldrarna ställt mot risken att barnet på något sätt far illa ..... | 36        |
| 4.3.5    | Barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad .....  | 40        |
| 4.3.6    | Särskilt om syskon .....   | 43        |
| <b>5</b> | <b>Analys .....</b>  | <b>44</b> |
| 5.1      | Gällande rätt .....  | 44        |
| 5.2      | Rättsfallsstudien .....  | 45        |
| 5.2.1    | Förhållandet mellan lag och tillämpning i fall där föräldrarna är överens .....                                  | 46        |
| 5.2.2    | Förhållandet mellan lag och tillämpning i fall där föräldrarna är oeniga .....                                   | 47        |
| 5.2.3    | Risken för att barnet på något sätt far illa .....   | 48        |
| 5.2.4    | Barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad .....  | 49        |
| 5.2.5    | Särskilt om syskon .....   | 50        |
| 5.3      | Avslutande kommentar .....   | 50        |
|          | <b>Käll- och litteraturförteckning .....</b>   | <b>52</b> |

## Förkortningar

|                    |   |
|--------------------|---|
| Barnkonventionen   | Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter |
| Barnrättskommittén | Förenta Nationernas kommitté för barnets rättigheter  |
| FB                 | Föräldrabalken (1949:381)                             |
| FN                 | Förenta Nationerna                                    |
| HD                 | Högsta domstolen                                      |
| NJA                | Nytt Juridiskt Arkiv                                  |
| Prop.              | Proposition   |
| SoL                | Socialtjänstlagen (2001:453)                          |
| SOU                | Statens offentliga utredningar                        |

# 1 Inledning

## 1.1 Bakgrund

Synen på barn och deras rättsliga ställning har förändrats över tid eftersom den återspeglar de för tiden gällande samhälleliga och kulturella föreställningar som finns om barn. Hur barnet betraktas och vilken rättslig status barnet tillerkänns är därför viktiga frågor inom barnrätten, vars inledningsvis långsamma utveckling tog fart under 1900-talet.<sup>1</sup> I takt med att synen på barn förändrades började barnet betraktas som en egen individ istället för en beståndsdel i en större enhet, familjen. Barnets rättsliga ställning blev därmed allt starkare och så småningom kom dess egna behov och intressen att få en central roll i frågor som rör dem.<sup>2</sup> I det här examensarbetet kommer jag att behandla de frågor som rör barnets rätt till umgänge med sina föräldrar och andra närstående, vilket i min mening är stora och viktiga frågor i barnets liv. Redan under termin 7 på juristprogrammet, när jag läste en fördjupningskurs i barnrätt, behandlade jag barnets umgängesrätt i en kortare uppsats, men till följd av det då begränsade sidutrymmet kunde jag inte utreda umgängesfrågan i den utsträckning jag önskade. Jag har därför valt att behandla ämnet närmare i mitt examensarbete.

Blickar vi tillbaka på umgängesreglerna såsom de tidigare var utformade gav de uttryck för en ensidig föräldrarätt, vilket innebär att det var föräldrarna som gavs rätt till umgänge med barnet. Men till följd av den förändrade samhällssynen på barn och det gedigna utrednings- och lagstiftningsarbete som följde därav, är umgängesrätten numer en rätt för barnet.<sup>3</sup> Från 1970-talet och framåt präglas nämligen umgängesrättens utveckling av att barnets behov och intressen ska tillgodoses i relation till föräldrarna och andra närstående. De mest omfattande lagändringarna genomfördes på 1990-talet, då även FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ratificerades i Sverige. Dessa reformer främjade bland annat samförståndslösningar mellan föräldrar, vilket innebär att föräldrarna gavs möjlighet att själva komma överens om hur umgängesfrågan ska lösas. Det blev därmed föräldrarnas gemensamma ansvar att tillgodose barnets intressen i umgängesfrågan och att samarbeta för att uppnå den bästa tänkbara lösningen för barnet. Men viktigast av allt, det var genom dessa reformer som barnets bästa lyftes in i svensk lagtext och blev en ledstjärna för umgängesrätten.<sup>4</sup>

---

<sup>1</sup> Singer, 2012, s. 18 ff.

<sup>2</sup> Singer, 2000, s. 55 ff.; Socialstyrelsen, 2012, s. 20.

<sup>3</sup> Saldeen, 2013, s. 240 f.

<sup>4</sup> Prop. 1989/90:107, s. 3; Prop. 2005/06:99, s. 34 f. och 85.

## 1.2 Problemformulering

I Sverige påverkas varje år omkring 50 000 barns liv på grund av föräldrarnas separation.<sup>5</sup> Att föräldrarna separerar medför ofta stora omställningar i barnets liv eftersom hela deras levnadssituation ändras. I samband härmed är det därför av stor vikt att föräldrarna försöker sätta sina egna intressen åt sidan för att tillgodose barnets behov av trygghet och omvårdnad. De allra flesta föräldrar klarar av detta och kan själva lösa de frågor som uppkommer kring barnet, utifrån vad som är bäst för barnet. Tyvärr är det dock inte helt ovanligt att barnet hamnar i mitten av en infekterad föräldrakonflikt i samband med föräldrarnas separation, vilket många gånger kan vara direkt skadligt för barnet.<sup>6</sup> I och med detta, och många föräldrars oförmåga att samarbeta, är tvister som rör vårdnad, boende och umgänge ingen ovanlighet i svenska domstolar. Bara de senaste tio åren har dessa fall mer än fördubblats i tingsrätten.<sup>7</sup>

Oavsett om det är föräldrarna själva som löser frågan om umgänget eller om den avgörs i domstol ska barnets bästa ligga till grund för beslutet, detta enligt 6:2 a föräldrabalken (1949:381) (FB). Men vad innebär egentligen barnets bästa i detta sammanhang och hur tillämpas bestämmelsen i praktiken?

## 1.3 Syfte

Syftet med föreliggande examensarbete är att redogöra för barnets umgängesrätt med sina föräldrar och andra närstående samt att, utifrån gällande rätt och en empirisk rättsfallsstudie av tingsrättsavgöranden, utreda och analysera i vilken utsträckning och på vilket sätt barnets bästa beaktas vid frågor som rör barnets umgängesrätt. Syftet besvaras närmare genom följande frågeställningar:

- Hur är umgängesreglerna utformade idag?
- Hur tillämpas regleringen i praktiken?
- Överensstämmer regleringen med den praktiska tillämpningen?

---

<sup>5</sup> Statistiska centralbyrån. *50 000 barn är med om en separation varje år*, 2013, [[http://www.scb.se/sv\\_/Hitta-statistik/Artiklar/50-000-barn-ar-med-om-en-separation-varje-ar/](http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/50-000-barn-ar-med-om-en-separation-varje-ar/)] 2016-09-05.

<sup>6</sup> Socialstyrelsen, 2012, s. 28 ff.

<sup>7</sup> År 2006 avgjordes 2 909 mål om vårdnad av barn m.m. i tingsrätten. Motsvarande siffra år 2015 var 6 296. Se Domstolsverket. *Domstolsstatistik 2010*, s. 13.

[[http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik\\_2010.pdf](http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik_2010.pdf)]; *Domstolsstatistik 2015*, s. 14. [[http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik\\_2015.pdf](http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik_2015.pdf)] 2016-10-04.

## 1.4 Metod och material

För att besvara syftet med uppsatsen kommer jag använda mig av två olika metoder. I den inledande delen av uppsatsen, där jag redogör för gällande rätt, använder jag en rättsdogmatisk metod, vilket innebär att lösningen på ett rättsligt problem rekonstrueras genom applicerandet av rättsregler. Här studeras således de allmänt accepterade rättskällorna lag, förarbeten, praxis och doktrin för att fastställa gällande rätt och därigenom kartlägga hur barnets bästa i umgängesfrågor är tänkt att användas i praktiken.<sup>8</sup> I samband härmed har jag dessutom valt att studera barnkonventionen, detta eftersom Sverige har ratificerat konventionen och införlivat stora delar av dess innehåll i sina traditionella rättskällor.

Lagtext används främst för att se hur de aktuella reglerna rent lagtekniskt är utformade, medan övriga källor studeras för att få en mer djupgående förståelse för barnets umgängesrätt och barnets bästa. För att tydliggöra syftena bakom och innebörden av umgängesreglerna såsom de är utformade i föräldrabalken idag används huvudsakligen olika propositioner och statliga utredningar. Ur dessa förarbeten hämtas också information kring umgängesrättens utgångspunkter och riktlinjer. Där markeras dessutom barnkonventionens viktiga roll för bedömningen av barnets bästa, varför jag valt att studera denna enskilt. Praxis som rättskälla har en betydligt mindre roll i den rättsutredande delen, detta till följd av att antalet prejudicerande fall som behandlar de numer gällande umgängesreglerna är relativt begränsat. Den praxis som används är förvisso äldre, men fortfarande relevant för framställningen av uppsatsen. Slutligen används doktrin som rättskälla eftersom den ger en bra och uppdaterad överblick av ämnet.

I den andra delen av uppsatsen, där jag undersöker vilken tillämpning umgängesreglerna och deras riktlinjer har i praktiken, använder jag istället ett empiriskt material. Mer specifikt gör jag ett nedslag i verkligheten genom en empirisk rättsfallsstudie av ett antal tingsrättsavgöranden, där jag undersöker gemensamma mönster mellan de olika avgörandena, vilken inverkan det har om föräldrarna är överens, hur olika faktorer viktas mot varandra, hur syskon behandlas och hur domstolen redovisar och motiverar sitt beslut. Jag har valt att studera just tingsrättsdomar eftersom umgängesfrågan sällan når högre instans då det i första hand är föräldrarna själva som ska lösa den.

---

<sup>8</sup> Kleineman, 2013, s. 21 ff.

Då jag bor och studerar i Umeå var min ursprungliga tanke att analysera umgängesfrågan och barnets bästa i ett antal domar från Umeå tingsrätt, men då svaret därifrån dröjde valde jag att skicka ut min förfrågan till fler tingsrätter. Jag kontaktade då ytterligare 13 av Sveriges tingsrätter, med geografisk spridning, och efterfrågade elektroniska kopior av fem domar som rör umgänge med barn, där beslut fattats någon gång under perioden juli 2014 fram till idag.<sup>9</sup> Av dessa svarade åtta stycken.<sup>10</sup> Göteborg tingsrätt hade inte möjlighet att göra en sådan sökning, medan övriga tingsrätter skickade ett antal domar (inte nödvändigtvis fem) alternativt en lista över familjemål för den aktuella perioden. I de fall tingsrätten skickade en lista valde jag ut de senast meddelade domarna, där saken som tagits upp till prövning var umgänge med barn. Under skrivandets gång har jag dessutom fått svar från Umeå tingsrätt. Av de 30-tal domar jag fick av dem, valde jag ut de fem som låg närmast i tiden.

Sammanlagt har jag fått 30 domar skickade till mig från åtta olika tingsrätter. Tre av domarna behandlade inte umgängesfrågan överhuvudtaget, varför dessa uteslutits från närmare granskning. Rättsfallsstudien bygger således på en granskning av 27 domar som ligger nära i tiden och där umgängesfrågan tas upp, inte nödvändigtvis exklusivt utan ibland tillsammans med vårdnads- och boendefrågor. En fördel med att studera underrättspraxis i nyligen avslutade mål är att analysen av umgängesreglerna och deras tillämpning blir så aktuell som möjligt. Som ett första led i granskningen har jag delat upp domarna utifrån om föräldrarna varit överens eller inte. Därefter har jag kollat närmare på hur många barn som berördes och vilka omständigheter som beaktades i det specifika fallet. Genom denna uppdelning fick jag en struktur på undersökningen, som jag också kunde använda i analysen.

## 2 Barnets umgängesrätt

En viktig utgångspunkt inom umgängesrätten är att barnet ska ha ”rätt till umgänge med personer som är viktiga för barnet.”<sup>11</sup> Umgängesreglerna beskrivs därför som ett skydd för barnets känslomässiga relation till vuxna personer i dess närhet, såsom barnets föräldrar och andra närstående.<sup>12</sup> I detta kapitel följer en närmare redogörelse av umgängesreglerna.

---

<sup>9</sup> Falun, Gotland, Gällivare, Gävle, Göteborg, Haparanda, Jönköping, Lycksele, Malmö, Stockholm, Sundsvall, Örebro och Östersund tingsrätt.

<sup>10</sup> Gällivare, Göteborg, Haparanda, Jönköping, Malmö, Stockholm, Sundsvall, och Östersund tingsrätt.

<sup>11</sup> Singer, 2000, s. 452.

<sup>12</sup> Singer, 2000, s. 452 f.



## 2.1 Umgänget med en förälder och andra närstående

Umgänget mellan barnet och dess föräldrar är i första hand till för barnet, vilket idag framgår av 6:15 1 st. FB som stadgar att barnet har rätt till umgänge med den förälder som det inte bor tillsammans med. Härigenom markeras dels att frågan om umgänge kan aktualiseras vid såväl föräldrarnas gemensamma som ensamma vårdnad om barnet, dels att det är just barnets behov och intressen som ska ligga till grund för beslutet.<sup>13</sup> I och med att det är just barnets behov och intressen som ska tillgodoses, har föräldrarna ingen absolut rätt till umgänge med barnet. Barnet å sin sida har inte heller någon direkt skyldighet att umgås med den förälder som barnet inte bor tillsammans med, även om det av lagens förarbeten framgår att barnet i praktiken inte har någon möjlighet att motsätta sig ett umgänge om det bedöms vara det mest fördelaktiga för barnet. Detta till följd av att ett beslut om umgänge, under vissa omständigheter, kan verkställas mot barnets vilja.<sup>14</sup>

Enligt 6:15 2 st. FB är det föräldrarnas gemensamma ansvar att så långt som möjligt tillgodose barnets behov av umgänge med dem båda. Detta innebär att den förälder som barnet inte bor tillsammans med har en skyldighet, om än inte en sanktionerad sådan, att umgås med barnet, samtidigt som boendeföräldern har en skyldighet att verka för att barnets behov av umgänge med den andra föräldern tillgodoses så långt som möjligt.<sup>15</sup> Står barnet istället under vårdnaden av en särskilt förordnad vårdnadshavare har denne ett motsvarande ansvar att tillgodose barnets behov av umgänge med sina föräldrar.

Det är dock inte enbart barnets behov av umgänge med föräldrarna som så långt som möjligt ska tillgodoses. Enligt 6:15 3 st. FB har barnets vårdnadshavare dessutom ett särskilt ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge med andra närstående, såsom exempelvis mor- och farföräldrar eller tidigare familjehemsföräldrar. Umgängesrätten, som den är utformad idag, bygger alltså på att barnet ska ha rätt att umgås med alla personer som är viktiga för barnet.<sup>16</sup>

För att underlätta umgänget har de vuxna inblandade en upplysningsplikt gentemot varandra, vilket framgår av 6:15 4 st. FB. Denna upplysningsplikt innebär att den vårdnadshavare som

---

<sup>13</sup> Prop. 1997/98:7, s. 114.

<sup>14</sup> SOU 2005:43, s. 514.

<sup>15</sup> Sjösten, 2014, s. 111.

<sup>16</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:15 3 st. FB.

barnet bor tillsammans med är skyldig att, så länge särskilda skäl inte talar emot det, lämna de upplysningar som kan ha betydelse för umgänget. Vad som kan ha betydelse för umgänget varierar från fall till fall, men det kan exempelvis röra sig om händelser såsom en eventuell flytt, barnets skolgång, hälsotillstånd eller kamratrelationer.<sup>17</sup>

### **2.1.1 Umgängets former**

Umgänget mellan barnet och den förälder som barnet inte bor tillsammans med kan enligt 6:15 1 st. FB ta olika form; det kan exempelvis handla om att barnet och föräldern rent faktiskt träffas, eller att de, i de fall där ett vanligt umgänge inte kan komma till stånd, har kontakt med varandra genom brev eller telefon. Att umgänget mellan barn och förälder kan ske på olika sätt är således inte avsett att begränsa barnets rätt att faktiskt träffa den andra föräldern, utan ska ses en möjlighet för barnet att i undantagsfall ha kontakt med denne i situationer då ett direkt umgänge av olika anledningar inte är aktuellt. Så kan till exempel vara fallet om barnet och föräldern inte haft någon som helst, eller mycket liten, kontakt under en längre tid, om de bor långt ifrån varandra eller om föräldrarnas rörelsefrihet på något sätt är inskränkt. De alternativa umgängetsformer bör således ses som en möjlighet för icke boendeföräldern att successivt återuppta den personliga relationen med barnet och på så sätt bli en del i barnets liv. Andra närstående saknar dock denna möjlighet till alternativa umgängetsformer, varför annan kontakt än direkt umgänge inte är aktuellt vad gäller barnets umgängetsrätt med andra personer som står barnet särskilt nära.<sup>18</sup>

### **2.1.2 Villkor för umgängets utövande**

Som antytts ovan kan det finnas flera olika anledningar till att ett umgänge inte kommer till stånd eller på olika sätt försvåras. Det kan exempelvis handla om att barnet eller föräldern i fråga inte vill ha något umgänge, att föräldrarnas konflikt försvårar överlämnandet av barnet, eller att barnet och umgängetsföräldern inte känner varandra.

För att underlätta umgänget i dessa fall kan rätten enligt 6:15 c 1 st. FB besluta om att umgänget ska ske med umgängetsstöd, det vill säga i närvaro av en person som socialnämnden utser. En förutsättning för umgängetsstödet är att barnet har behov av den trygghet som stödet innebär. Det är med andra ord barnets, och inte föräldrarnas, behov av stöd som ska ligga till grund för bedömningen av om umgänget ska ske i närvaro av en utomstående person eller

---

<sup>17</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:15 4 st. FB.

<sup>18</sup> Prop. 2005/06:99, s. 88 f.

inte. Föräldrarnas inställning till varandra och umgänget i sig kan dock vara av viss betydelse. Umgänge med stöd är dock endast tänkt som en tillfällig åtgärd för att inom en överskådlig framtid få umgänget att fungera normalt. Bedömer domstolen att umgänget inte kan normaliseras inom ett år, bör umgänge med umgängesstöd inte vara ett alternativ.<sup>19</sup>

Domstolen kan också besluta om andra villkor än att en stödperson ska närvara vid umgänget. De kan exempelvis besluta om att umgänget, alternativt överlämningarna, ska ske på en viss neutral plats eller att umgänget endast får utövas i Sverige etcetera.<sup>20</sup>

## **2.2 Vem som beslutar om umgänget**

I första hand är det föräldrarna själva som, i samråd med barnet, ska försöka lösa frågan om umgänget. Känner föräldrarna att de behöver hjälp har de i detta stadie möjlighet att vända sig till socialtjänsten för rådgivning. Enligt 5:1 socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) ska nämligen socialtjänsten, i sin omsorg för barn och unga, tillgodose barnets särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om umgänge har avgjorts. Någon faktiskt tvist behöver inte föreligga, utan vid behov har föräldrarna rätt att få stödinsatser från kommunen.<sup>21</sup>

### **2.2.1 Om föräldrarna är överens**

Vad gäller umgänget mellan ett barn och den förälder som barnet inte bor tillsammans med kan föräldrarna, med eller utan stöd från socialtjänsten, själva avtala om hur umgänget ska se ut, förutsatt att minst en av dem har vårdnaden om barnet. Detta framgår av 6:15 a 3 st. FB, som också stadgar att föräldrarnas avtal måste vara skriftligt, undertecknat av båda samt godkänt av socialnämnden för att få rättslig verkan. Dessutom måste umgängets utformning och omfattning tydligt framgå av avtalet för att det ska kunna verkställas enligt reglerna i föräldrabalkens 21 kapitel.<sup>22</sup>

Då socialnämnden uteslutande prövar avtal upprättade av eniga föräldrar behöver barnets inställning inte nödvändigtvis inhämtas, detta till följd av att socialnämndens prövning ska motsvara den prövning som domstolen gör i fall där föräldrarna enas om umgänget under domstolsprocessen. Hur stor vikt socialnämnden väljer att lägga på barnets egen vilja beror

---

<sup>19</sup> Prop. 2009/10:192, s. 29 f.

<sup>20</sup> Sjösten, 2014, s. 139.

<sup>21</sup> Sjösten, 2014, s.113.

<sup>22</sup> Sjösten, 2014, s.125.

således på barnets ålder och mognad, men om barnet helt motsätter sig ett umgänge med den andra föräldern bör socialnämnden enligt lagens förarbeten utreda frågan närmare.<sup>23</sup>

Är vårdnaden istället anförtrodd åt någon annan än föräldrarna saknar föräldrarna möjlighet att själva avtala om umgänget. Så är också fallet när det handlar om umgänge med andra än föräldrarna, det vill säga då det är fråga om barnets umgänge med andra närstående. Sådana avtal saknar därför bindande verkan.<sup>24</sup>

### **2.2.2 Om föräldrarna inte kan komma överens eller om umgänget rör andra än föräldrarna**

Kan föräldrarna inte enas om hur umgängesfrågan ska lösas är det i första hand den förälder som önskar umgås med barnet som ska väcka talan i domstol enligt 6:15 a 1 st. FB. Socialnämnden har dock enligt samma lagrum möjlighet att på eget initiativ väcka talan i domstol eftersom deras utredningar kan visa att barnet riskerar att fara illa eller på annat sätt mår dåligt av umgänget eller att det uteblir. Innan socialnämnden väcker en sådan talan bör de dock verka för att föräldrarna når en överenskommelse, alternativt att den förälder som önskar umgänge med barnet själv väcker talan i domstol.<sup>25</sup>

Är det istället någon annan än barnets förälder som önskar umgås med barnet ska talan enligt 6:15 a 2 st. FB väckas av socialnämnden. I bedömningen huruvida en sådan talan ska väckas ska socialnämnden ta särskild hänsyn till barnets behov av umgänge med andra närstående, såsom umgänget med barnets mor- och farföräldrar eller andra viktiga personer i barnets liv. Det kan till exempel finnas anledning för socialnämnden att väcka talan i domstol ifall ena föräldern motsätter sig att barnet träffar den andra förälderns föräldrar, vilka barnet kanske har stått väldigt nära och haft en god kontakt med tidigare. Innan talan väcks ska dock socialnämnden även i dessa fall verka för en överenskommelse, denna gång med barnets vårdnadshavare.<sup>26</sup>

När umgängesfrågan väl når domstolen ska socialnämnden alltid få tillfälle att inkomma med de upplysningar som kan ha betydelse för målet innan domstolen fattar beslut i frågan. Anser domstolen att upplysningarna är otillräckliga kan de begära att en mer noggrann utredning

---

<sup>23</sup> Prop. 1997/98:7, s. 86.

<sup>24</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:15 a 3 st. FB.

<sup>25</sup> Prop. 2005/06:99, s. 89 f.

<sup>26</sup> Prop. 2005/06:99, s. 90.

genomförs, detta för att få ett bredare underlag för sin bedömning av umgängesfrågan.<sup>27</sup> När det sedan är dags att fatta beslut i frågan är det viktigt för beslutets verkställbarhet att domstolen tydligt anger på vilket sätt och under vilka tider som umgänget ska ske. Beslutet, som rent formellt gäller till dess barnet fyller 18 år, kan däremot fortfarande ändras genom att föräldrarna når en ny överenskommelse i frågan.<sup>28</sup>

Oavsett vem som fattar beslut i umgängesfrågan, det vill säga oavsett om det är föräldrarna själva som når en överenskommelse som socialnämnden godkänner eller om talan väcks i domstol, är utgångspunkten för bedömningen densamma. Den ska alltid ske mot bakgrund av barnet bästa, vilket framgår av portalparagrafen 6:2 a FB.

### **3 Barnets bästa**

Barnets bästa är en grundläggande princip som återfinns både inom internationell och nationell rätt, vars innebörd är precis lika viktig som den är vag.<sup>29</sup> Redan på 1920-talet var barnets bästa ett genomgående tema i svensk lagstiftning, och med tiden har denna princip vuxit sig allt starkare. Genom ett gediget lagstiftningsarbete under andra halvan av 1900-talet och ratificerandet av barnkonventionen har barnets bästa kommit att ses som en rättslig målsättning och ett beslutskriterium vid konfliktlösning, som syftar till att skydda barnet och tillgodose dess behov och intressen i frågor som rör dem.<sup>30</sup> I det här kapitlet kommer jag att redogöra för reglerna kring barnets bästa i umgängesfrågor och hur de är tänkta att användas.

#### **3.1 Barnets bästa i barnkonventionen**

##### **3.1.1 Allmänt om barnkonventionen**

Barnkonventionen utgör ett grunddokument vad gäller barn och ungas rättigheter och Sverige var ett av de första länderna i världen att ratificera konventionen år 1990. Trots att barnkonventionen, genom ratificeringen, gäller i förhållande till Sverige har denna för närvarande inte ställning som svensk lag eftersom Sverige valde att transformera konventionen istället för att inkorporera den. Detta innebär att de delar av barnkonventionen som behövde införlivas eller förtydligas i svensk rätt, däribland principen om barnets bästa, har omarbetats och tolkats in i den svenska lagstiftningen. Genom denna transformering har

---

<sup>27</sup> Prop. 1994/95:224, s. 54.

<sup>28</sup> Sjösten, 2014, s. 119 f.

<sup>29</sup> Schiratzki, 2014, s. 29.

<sup>30</sup> Singer, 2000, s. 49 f.

således delar av barnkonventionen blivit direkt tillämpliga hos oss, även om konventionen i sin helhet inte gäller som svensk lag.<sup>31</sup>

Barnkonventionen består av 54 likvärdiga artiklar som tillförsäkrar varje barn medborgerliga, politiska, sociala, kulturella och ekonomiska rättigheter. Artikel 3 om barnets bästa har lyfts fram av FN:s barnrättskommitté som en av barnkonventionens grundläggande principer tillsammans med artikel 2 om icke diskriminering, artikel 6 om barnets rätt till liv och utveckling och artikel 12 om barnets rätt att komma till tals. Dessa fyra artiklar betraktas som grundläggande eftersom de ska tas i beaktande vid tolkningen och genomförandet av övriga rättigheter i barnkonventionen också.<sup>32</sup>

### **3.1.2 Artikel 3 och tolkningen därav**

Enligt artikel 3, som alltså är en av barnkonventionens grundpelare, ska barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Genom denna formulering framställs barnet som ett subjekt med egna skyddsvärda rättigheter, vars situation, behov och intressen alltid ska beaktas i frågor som rör dem. Barnet sätts sålunda i fokus på ett helt annat sätt än tidigare, även om andra intressen fortfarande kan vägas in i bedömningen. Till följd av att barnets bästa, enligt den engelska originaltexten, ska vara *"a primary consideration"* och inte *"the primary consideration"* medges nämligen att en avvägning kan göras mellan barnets bästa och andra intressen. Anser beslutsfattaren i fråga att det finns andra intressen som väger tyngre än barnets bästa måste denne dock visa att en helhetsbedömning av alla relevanta omständigheter har gjorts i det specifika fallet. Beslutsfattaren ska alltså försäkra sig om att det enskilda barnets bästa har beaktats, och dessutom redovisats, i beslutsprocessen.<sup>33</sup>

I och med denna bredare – och något vagare – formulering, i kombination med att begreppet barnets bästa inte ges någon närmare definition i artikel 3, betraktas barnets bästa som en öppen och flexibel princip som är föränderlig med tiden. Detta eftersom samhällets värderingar ändras och nya kunskaper om barn växer fram.<sup>34</sup>

Trots att barnets bästa saknar en direkt definition är det viktigt att notera att barnets bästa, som det framställs i artikel 3 i barnkonventionen, syftar dels till vad som är bäst för det

---

<sup>31</sup> Socialstyrelsen, 2012, s. 19.

<sup>32</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:2 a FB.

<sup>33</sup> SOU 1997:116, avsnitt 6:1.

<sup>34</sup> Rejmer, 2003, s. 121 f.

enskilda barnet i en specifik situation, varför bedömningen av barnets bästa bygger på att det görs en individuell prövning av omständigheterna i det enskilda fallet. Bedömningen ska ske utifrån såväl ett subjektivt som objektivt perspektiv, vilket innebär att det individuella barnets bästa ska fastställas genom en kombination av kunskap om det enskilda barnet och kunskap grundad på vetenskap och vedertagen erfarenhet. I bedömningen ska således allt som, på ett kortsiktigt och långsiktigt plan, rör det enskilda barnets fysiska och psykiska utveckling och välbefinnande tas i beaktande.<sup>35</sup> Men barnets bästa i artikel 3 syftar också till vad som är bäst för barn i allmänhet eller som grupp, varför barnets bästa förstås både som en kollektiv och individuell rättighet enligt barnkonventionen. Detta innebär dock inte att det enskilda barnets bästa ska förstås som vad som är bäst för barn i allmänhet, eller tvärtom.<sup>36</sup>

FN:s barnrättskommitté beskriver i en av sina generella kommentarer att barnets bästa är ett trefaldigt begrepp eftersom det innebär såväl en materiell rättighet för barnet, som en tolkningsprincip och en förfaranderegler. Men i och med att barnets bästa är ett mycket komplext och flexibelt begrepp finns det dessvärre en risk för att bedömningen missbrukas och influeras av utomstående faktorer, såsom att föräldrarna sätter sina egna behov och intressen framför barnets, eller att beslutsfattaren i fråga är oengagerad eller kanske rent av anser att barnets bästa är irrelevant i sammanhanget.<sup>37</sup> För att motverka detta och bekämpa en allt för fri tolkning av barnets bästa understryker barnrättskommittén i en av sina allmänna kommentarer att tolkningen av barnets bästa ska stämma överens med barnkonventionens anda, det vill säga att barn har fullt och lika människovärde samt att de är såbara och i behov av särskilt stöd och skydd.<sup>38</sup> Barnrättskommittén markerar härigenom att det är just barnet och dess egna behov och intressen som ska ligga i fokus vid åtgärder som rör barn. Annorlunda uttryckt markerar barnrättskommittén att beslut som rör barn ska fattas utifrån ett barnperspektiv.<sup>39</sup>

De riktlinjer som barnrättskommittén ställer upp för bedömningen av barnets bästa bygger i första hand på det nära sambandet mellan principen om barnets bästa och de övriga grundläggande principer som barnkonventionen bärs upp av. På så sätt visar de att

---

<sup>35</sup> Rejmer, 2003, s. 121 f.

<sup>36</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 22-24.  
[<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18

<sup>37</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 6 och 34.  
[<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>38</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 81-82.  
[<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>39</sup> SOU 1997:116, avsnitt 6:1.

ickediskriminering, barnets rätt till liv och utveckling, samt barnets rätt att komma till tals är viktiga led i bedömningen av vad som är bäst för det enskilda barnet i en specifik situation. Vidare lyfter barnrättskommittén fram vissa andra artiklar i barnkonventionen som också är särskilt beaktningsvärda vid bedömningen av barnets bästa. Häribland nämns barnets inställning och identitet, bevarandet av familjemiljön och upprätthållandet av barnets relationer, omsorg, skydd och säkerhet, samt barnets utsatthet.<sup>40</sup> Nedan följer en kort beskrivning av dessa.

### *Barnets inställning*

Som en av barnkonventionens grundpelare är rätten att komma till tals oerhört viktig vid bedömningen av barnets bästa. Om barnets egen inställning i frågan inte inhämtas eller lämnas utan hänsyn minskar nämligen barnets möjlighet att påverka bedömningen, vilket är en kränkning av barnets rättigheter enligt artikel 12 i barnkonventionen. För att barnet ska tillförsäkras en roll i beslutsprocessen är det av stor vikt att alla barn, oavsett ålder, har rätt att uttrycka sig i frågor som rör dem, samt att deras synpunkter faktiskt bedöms och beaktas. Det ålder- och mognadskrav som ställs upp i artikel 12 är alltså inte tänkt att ta ifrån barnet dess rätt att i olika sammanhang lämna sin inställning. Barnet ska inte heller behöva ge uttryck för någon bestämd vilja, utan allt som barnet känner att det vill berätta ska vägas in i bedömningen av barnets bästa.<sup>41</sup>

### *Barnets identitet*

För att underlätta en individuell bedömning ytterligare markerar barnrättskommittén i sina allmänna kommentarer att barn inte ska behandlas som en homogen grupp. I samband härmed nämner de särskilt artikel 8 om skydd för barnets identitet. Här framhålls vikten av att beslutsfattaren visar förståelse för att alla barn är olika och har olika fysiska, psykiska, sociala och kulturella förutsättningar i livet. Mångfald och visad hänsyn för barnets ursprung, kön, universella behov, personlighet, religion etcetera är således alla beaktningsvärda faktorer i bedömningen av barnets bästa.<sup>42</sup>

---

<sup>40</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 41-45 och 52-76. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>41</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 53-54. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>42</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 55-57. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.



### *Bevarandet av familjemiljön*

Vidare framhåller barnrättskommittén att familjen utgör en trygg punkt och en viktig del i barnets liv, varför familjeenheten inte ska splittras i onödan. Om familjen av någon anledning splittras ska barnet ha rätt att upprätthålla en nära relation med sina föräldrar och andra närstående, förutsatt att barnet inte far illa av detta eller att umgänget på annat sätt strider mot principen om barnets bästa. I detta sammanhang nämner dessutom barnrättskommittén att föräldrarnas samförståndslösningar generellt sett är förenliga med barnets bästa, men att det är viktigt att barnets egen inställning vägs in i bedömningen även i de fall där föräldrarna tar ett gemensamt ansvar och själva kommer överens i frågan.<sup>43</sup>

### *Barnets behov av omsorg, skydd och säkerhet*

Barnets behov av omsorg, skydd och säkerhet är ytterligare faktorer som barnrättskommittén markerar som centrala i bedömningen av barnets bästa. Barnets behov av omsorg och skydd har en bred innebörd, varför det är viktigt att barnets välmående och utveckling i stort respekteras och tillgodoses så långt som möjligt. Hänsyn ska inte enbart tas till barnets fysiska och känslomässiga behov av omsorg och skydd, utan också till dess behov av säkerhet. I bedömningen av barnets bästa ska därför både rådande och framtida risker, som att barnet far illa, tas i beaktande.<sup>44</sup>

### *Barnets utsatthet*

Barnrättskommittén lyfter också fram att ett barns eventuella utsatthet är viktig i bedömningen av barnets bästa. I de situationer då barnet av någon anledning är särskilt sårbart, exempelvis på grund av en utvecklingsstörning eller som brottsoffer, ska inte enbart barnkonventionens artiklar tas i beaktande vid bedömningen av barnets bästa. Här ska dessutom hänsyn tas till olika varianter och grader av utsatthet, samt till övriga internationella konventioner som mer explicit behandlar människors utsatthet på olika sätt.<sup>45</sup>

Som framgår av det ovan sagda kan flera olika faktorer aktualiseras vid bedömningen av barnets bästa. För de fall två eller flera av barnkonventionens artiklar, eller element av barnets bästa, är aktuella samtidigt ska en avvägning göras dem emellan för att se vad som bäst

---

<sup>43</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 58-70. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>44</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 71-74. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>45</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 75-76. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

stämmer överens med det enskilda barnets bästa. Så kan exempelvis bli aktuellt när frågan om umgänge utreds och det föreligger risk att barnet far illa. I en sådan situation ställs nämligen barnets skydd för upprätthållande av familjerelationer mot skyddet av barnets säkerhet, där målet med avvägningen är att säkerställa ett för barnet fullt och effektivt åtnjutande av barnkonventionens alla rättigheter.<sup>46</sup>

Då barnets bästa dessutom karaktäriseras som en förfaranderegeln behandlar barnrättskommittén, för att garantera att barnets bästa tillgodoses, också vilka rättssäkerhetsgarantier som bör vidtas av staterna. Här nämner de återigen vikten av att barnet får komma till tals eller på annat sätt ge uttryck för sina åsikter. De lyfter även fram vikten av att den som förmedlar barnets åsikt verkligen ser till att det är just barnets åsikt som framförs, och inte någon annans. Vidare uppmanar barnrättskommittén till att de personer som arbetar med att utreda och bedöma barnets bästa ska vara väl kvalificerade och verkligen ha förmågan att tillvarata och förmedla all relevant information, inte bara från barnet utan också från andra närstående, vittnen etcetera. Ytterligare en garanti som ska eftersträvas är att processen ska vara prioriterad och inte utdragen i tiden. Beslutet ska dessutom vara tydligt och väl motiverat.<sup>47</sup>

### **3.2 Barnets bästa i svensk rätt**

Som nämdes inledningsvis i detta kapitel har principen om barnets bästa funnits i svensk rätt långt innan barnkonventionen ratificerades, men som ett led i ratificeringen och transformeringen av denna har barnets bästa förtydligats och fått en mer framträdande roll i svensk lagstiftning. Av 6:2 a 1 st. FB framgår exempelvis numer att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge. Detta innebär till och med en utvidgning av artikel 3 i barnkonventionen eftersom inga andra intressen, såsom föräldrarnas behov och intressen, får gå före barnets bästa. Andra intressen kan och bör dock beaktas vid bedömningen av barnets bästa även om det i slutändan är barnets bästa som ska ligga till grund för beslutet.<sup>48</sup>

---

<sup>46</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 80-84. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>47</sup> UN Committee on the Rights of the Child. *General comment No 14*, p. 85-97. [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>] 2016-10-18.

<sup>48</sup> Prop. 1997/98:7, s. 104.

Inom svensk familjerätt syftar barnets bästa inte till vad som är bäst för barn i allmänhet, utan till vad som är bäst för det enskilda barnet i en specifik situation. Det ska därför alltid göras en individuell prövning av alla omständigheter i det enskilda fallet, där allt som på ett kortsiktigt och långsiktigt plan rör barnets utveckling och välbefinnande beaktas.<sup>49</sup> Av lagens förarbeten framgår nämligen att en "schabloniserad bedömning av umgängesfrågor kan leda inte bara till stereotypa umgängesmodeller utan också till att en förälders talan om umgänge bifalls trots att det vore bäst för barnet om något umgänge inte alls förekom. Det kan i ett enskilt fall förhålla sig på det sättet att det ur barnets synvinkel är bäst om något umgänge inte alls äger rum eller om umgänge kommer till stånd först när barnet har nått en mogen ålder. Så kan vara fallet exempelvis om föräldern har gjort sig skyldig till ett allvarligt övergrepp mot barnet. Därmed är dock inte sagt att umgänge bör uteslutas i alla sådana fall. Det måste som alltid bli beroende av en individuell prövning."<sup>50</sup>

Barnets bästa definieras aldrig närmare i svensk lag, varför det betraktas som en öppen och vägledande princip även inom den svenska familjerätten.<sup>51</sup> I 6:2 a 2 och 3 st. FB anges dock vissa övergripande riktlinjer för bedömningen av barnets bästa i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Däri stadgas nämligen att särskild hänsyn ska tas till barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar, samt till risken för att barnet på något sätt far illa, förs bort eller hålls kvar. Det behöver inte nödvändigtvis vara barnet självt som far illa, utan det kan också handla om att någon annan i familjen utsätts för övergrepp av något slag. Vidare ska hänsyn tas till barnets egen vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Detta är dock ingen uttömmande uppräkningslista, utan det finns även andra faktorer som ska vägas in i bedömningen av barnets bästa.<sup>52</sup>

### **3.2.1 Barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar**

Det har länge bedömts vara viktigt för barnets välbefinnande och utveckling att ha en nära relation med båda sina föräldrar, även om dessa inte bor tillsammans eller kanske befinner sig i konflikt med varandra. Under olika stadier i barnets liv kan föräldrarna nämligen stå barnet olika nära och fylla olika behov, varför en bristfällig kontakt med den ena av dem kan resultera i att barnets harmoniska utveckling i olika avseenden försämras.<sup>53</sup>

---

<sup>49</sup> Rejmer, 2003, s. 121 f.

<sup>50</sup> Prop. 1990/91:8, s. 38.

<sup>51</sup> Rejmer, 2003, s. 121 f.; Prop. 1997/98:7, s. 104.

<sup>52</sup> Prop. 1997/98:7, s. 105.

<sup>53</sup> Prop. 1992/93:139, s. 25.

Till en början var det endast vid bedömningen av barnets bästa i vårdnads mål som barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar skulle beaktas enligt svensk lag, men genom 1998 års vårdnadsreform avlägsnades denna begränsning.<sup>54</sup> Numer framgår det uttryckligen av 6:2 a 1 och 2 st. FB att barnets bästa ska ligga till grund för alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge, och att särskild hänsyn ska tas till barnets behov av en god relation med båda sina föräldrar, i bedömningen av vad som är bäst för det enskilda barnet. Genom denna bestämmelse understryks således att båda barnets föräldrar har betydelse för barnets välbefinnande och utveckling.<sup>55</sup> I förarbetena konstaterar regeringen att lagen ”spelar en stor roll när det gäller möjligheten för barn att få tillgång till båda sina föräldrar och att den därmed främjar barnets bästa. Utan tvekan är det i de allra flesta fall bäst för barnet att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar.”<sup>56</sup>

Vikten av att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar betraktas med andra ord som en utgångspunkt inom umgängesrätten, som i allmänhet anses vara förenlig med barnets bästa. Trots detta markerar lagstiftaren att ett umgänge inte alltid är vad som är bäst för det enskilda barnet, varför det är av stor vikt att alla omständigheter som är av betydelse i det enskilda fallet beaktas.<sup>57</sup>

### **3.2.2 Risken att barnet far illa, förs bort eller hålls kvar**

Trots utgångspunkten om att det är bra för barnet med en nära relation till båda sina föräldrar, är det av stor vikt att barnet inte far illa i samband med umgänget. För att understryka vikten av barnets trygghet skrevs vissa riskfaktorer in i föräldrabalken år 1993 och allt sedan dess ska eventuella risker med ett umgänge beaktas vid bedömningen av barnets bästa.<sup>58</sup> Barnet har nämligen enligt lagens förarbeten en absolut rätt att inte utsättas för någon form av våld eller kränkande behandling, varför intresset av att förhindra att barnet far illa inte får åsidosättas för att tillgodose barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.<sup>59</sup>

Idag framgår det av 6:2 a 2 st. FB att ”vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid risken för att barnen eller någon annan i familjen utsätts för

---

<sup>54</sup> Prop. 1997/98:7, s. 103 f.

<sup>55</sup> Prop. 2005/06:99, s. 42.

<sup>56</sup> Prop. 2005/06:99, s. 42.

<sup>57</sup> Prop. 1992/93:139, s. 26.

<sup>58</sup> Prop. 1992/93:139, s. 37 f.

<sup>59</sup> Prop. 2005/06:99, s. 42; SOU 2005:43, s. 267.

övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa". I och med att lagstiftaren använder ordet risk markeras att det är tillräckligt om det föreligger konkreta omständigheter som kan leda till att barnet far illa. Det behöver alltså inte, likt i straffrätten, vara ställt utom rimligt tvivel att barnet rent faktiskt farit illa i den specifika situationen.<sup>60</sup>

Övergrepp i detta sammanhang innefattar både fysiskt våld, såsom misshandel och sexuella övergrepp, och psykiskt våld i form av exempelvis hot och kränkningar. Även risken för att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar ses enligt lagens förarbeten som en form av övergrepp där barnet kan fara illa, varför även dessa inkluderas i riskfaktorerna. Denna risk ska särskilt beaktas om umgängesföräldern har en stark anknytning till utlandet och det finns risk att barnet olovligen förs ut ur landet, men självklart ska även risken för att barnet olovligen bortförs eller kvarhålls inom Sveriges gränser beaktas. Det kan exempelvis finnas anledning att tro att barnet, vid umgängestillfället, kommer att föras till annan ort eller att överlämning inte sker på föreskriven tid. Så kan till exempel vara fallet då en umgängesförälder agerat på ett liknande sätt vid tidigare umgängestillfällen. Vid bedömningen av barnets bästa ska också hänsyn tas till risken att barnet på något annat sätt kan komma fara illa, vilket kan vara fallet om umgängesföräldern missbrukar och låter barnet vistas i olämpliga miljöer eller kanske lämnar barnet ensamt vind för våg.<sup>61</sup>

År 2006 gjordes vissa betydande ändringar i FB som bland annat betonade vikten av att beakta dessa riskfaktorer i umgängesfrågan. Svensk lag gick då från att endast beakta risken av att barnet på något sätt far illa till att fästa särskilt avseende vid den. Detta har medfört att beslutsfattarna numer ska försöka uppmärksamma om det föreligger någon risk och, om så är fallet, låta den väga tungt i bedömningen av barnets bästa. I samband med detta gjordes även ett tillägg om risken för att någon annan medlem i familjen utsätts för fysiska eller psykiska övergrepp, såsom barnets andra förälder eller syskon. Syftet med detta tillägg var just att lyfta fram att övergrepp som riktas mot andra personer i barnets närhet kan leda till att barnet i fråga far illa.<sup>62</sup> Det är nämligen konstaterat att det innebär en risk för barnets psykiska hälsa att tvingas höra eller se våld i hemmet.<sup>63</sup> Det är inte helt ovanligt att barnet känner skuld för

---

<sup>60</sup> Prop. 1992/93:139, s. 37 f.

<sup>61</sup> Prop. 1992/93:139, s. 37 f.

<sup>62</sup> Prop. 2005/06:99, s. 86.

<sup>63</sup> Prop. 2005/06:99, s. 42.

att inte kunna ingripa och därmed också för våldet i sig. Det kan dessutom få barnet att känna en stark oro för att själv bli utsatt för liknande övergrepp.<sup>64</sup>

Förekommer uppgifter om våld, övergrepp eller annan kränkande behandling i samband med umgängesfrågan ska beslutsfattaren alltid utreda och bemöta dessa påståenden. Bedömningen av eventuella risker aktualiserar som huvudregel två frågor: har det förekommit övergrepp förut och föreligger det en faktisk risk att barnet kan komma att fara illa?<sup>65</sup> Bedömningen är med andra ord uppdelad i två led, först en sannolikhetsbedömning och därefter en riskbedömning.

Sannolikhetsbedömningen går ut på att utreda tidigare inträffade händelser och andra faktiska omständigheter som kan ha betydelse för umgängesfrågan. Enligt lagens förarbeten kan det exempelvis handla om att utreda tidigare övergrepp eller hot därom, psykisk sjukdom, missbrukarproblem eller allmän attityd till våld.<sup>66</sup> Finns det sedan tidigare en fällande dom avseende eventuella övergrepp, eller om umgängesföräldern erkänner övergrepp eller annan kränkande behandling uppkommer sällan några problem i denna del av bedömningen. Då kan beslutsfattaren direkt gå över till riskbedömningen. Om så inte är fallet ska däremot beslutsfattaren göra en sannolikhetsvärdering där det utreds om det exempelvis finns några dokumenterade skador, om det har gjorts några polisanmälningar eller om någon bevitnat övergreppen. Trots att påståendena om övergrepp inte leder till en fällande dom i ett brottmål kan beslutsfattaren i umgängesfrågan komma fram till att det finns en konkret fara för barnets trygghet och säkerhet. En konkret fara innebär i detta sammanhang att risken kan härledas från faktiskt konstaterbara förhållanden. Det måste således inte vara ställt utom rimligt tvivel att ett övergrepp ägt rum, utan det är tillräckligt att det gjorts sannolikt att så är fallet.<sup>67</sup> Därefter går beslutsfattaren in på riskbedömningen.

Riskbedömningen ska ske utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet, och för att underlätta detta ställer förarbetena till bestämmelsen upp vissa riktlinjer för vad som bör beaktas. Till att börja med nämns att det är viktigt att vara medveten om svårigheten i att faktiskt värdera personliga och miljömässiga förhållanden, samt

---

<sup>64</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:2 a FB.

<sup>65</sup> Prop. 2005/06:99, s. 117.

<sup>66</sup> Prop. 2005/06:99, s. 42.

<sup>67</sup> SOU 2005:43, s. 200 ff.

sannolikheten för framtida övergrepp. En noggrann riskbedömning, där bakgrunden tydligt redovisas, ska därför göras i varje enskilt fall. Faktorer som beaktas är vanligen:

- har föräldern gjort sig skyldig till övergrepp tidigare
  - när i tiden har våldet eller kränkningarna i så fall skett
  - har det skett systematiskt och under en längre tid
  - hur pass allvarligt har det varit
  - har det riktats mot fler personer än barnet
  - är det en följd av förälderns behov av att kontrollera och utöva makt över offret
  - har föräldern genomgått någon behandling för att minska risken för återfall
- har det förekommit hot om övergrepp
- vad är förälderns allmänna attityd om våld
- vad är barnets egna inställning.<sup>68</sup>

I och med riskrekvisitets öppna karaktär finns det inget tydligt svar på när risken att barnet far illa har uppnått en sådan grad att ett umgänge inte längre är lämpligt, varför en individuell prövning alltid ska ske. Efter denna helhetsbedömning, där ovan nämnda faktorer samt övriga omständigheter i det aktuella fallet har beaktats, ska saken avgöras. Ibland bedöms ett umgänge, trots riskerna, vara förenligt med barnets bästa och i andra fall inte. I vissa fall kanske beslutsfattaren kommer fram till att ett umgänge visserligen är förenligt med barnets bästa, men att det bör ske exempelvis med umgängesstöd för att minska risken att barnet på något sätt far illa under umgänget.<sup>69</sup>

### **3.2.3 Barnets vilja**

Eftersom barnet är umgängesfrågans huvudperson är dess egen inställning av stor betydelse. Idag framgår det därför av 6:2 a 3 st. FB att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad vid bedömningen av barnets bästa i umgängesfrågor. För att domstolen ska kunna beakta barnets inställning krävs någon form av utredning. Enligt 6:19 4 st. FB ska de som utreder frågan om umgänge, om så är lämpligt, inhämta barnets inställning och redovisa denna för rätten. Detta tillvägagångssätt har ansetts vara det mest skonsamma för barnet, varför barnet endast i undantagsfall hörs direkt i domstol.<sup>70</sup>

---

<sup>68</sup> Prop. 2005/06:99, s. 42 ff.

<sup>69</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:2 a. FB.

<sup>70</sup> Prop. 1981/82:168, s. 56 f.

Att 6:2 a 3 st. FB är formulerad som så att barnet har rätt att uttrycka sin *vilja* har ifrågasatts och diskuterats av barnkommittén<sup>71</sup> i samband med olika lagändringar eftersom det kan tolkas som att barnet måste ge uttryck för en bestämd och tydlig uppfattning för att den ska visas hänsyn i bedömningen av barnets bästa. De menar alltså att ordvalet resulterar i att allmänt uttryckta inställningar inte ges samma tyngd som ett klart ställningstagande, vilket inte varit lagstiftarens intentioner. Enligt lagstiftaren syftar nämligen bestämmelsen till att, i enighet med artikel 12 i barnkonventionen, främja barnets rätt att komma till tals. Tanken är alltså inte att barnet ska behöva ge uttryck för en bestämt vilja, utan att barnet ska ha rätt att uttrycka alla sina åsikter utan några som helst påtryckningar utifrån. En bakomliggande anledning härtill är att många barn väljer att inte ta någon direkt ställning mellan föräldrarna eftersom de inte vill förvärra föräldrakonflikten, och att det då är viktigt att de åsikter som faktiskt kommer fram ändå beaktas. Kanske är det så att barnet, istället för att ta en direkt ställning, talar om vilka fritidsaktiviteter som lockar mest eller att ena förälder inte har samma tid för barnet som den andra. Genom liknande uttalanden får beslutsfattaren indirekt reda på vad barnets inställning i frågan kan tänkas vara.<sup>72</sup>

För att domstol och socialnämnd ska kunna bilda sig en uppfattning om vad som är det enskilda barnets bästa är det av stor vikt att barnets egen inställning och egna önskemål inhämtas och beaktas. Det är också viktigt att den som samtalar med barnet förhåller sig objektiv och inte låter sina egna inställningar tolkas in i det barnet säger.<sup>73</sup> För att uppnå bästa möjliga resultat är det dessutom viktigt att utredaren träffar barnet och uppträder med varsamhet och respekt inför den situation barnet befinner sig i.<sup>74</sup>

Trots att barnet som huvudregel ska få komma till tals, kan det i vissa fall vara direkt olämpligt att samtala med barnet. Så kan exempelvis vara fallet om barnet är väldigt litet, står i en stark lojalitetskonflikt mellan föräldrarna eller att barnet av någon anledning mår psykiskt dåligt. Det anses inte heller lika nödvändigt att inhämta barnets inställning om denna redan är utredd i ett tidigare sammanhang, såsom vid en nyligen genomförd barnpsykiatrisk utredning eller vårdnadsutredning.<sup>75</sup>

---

<sup>71</sup> Notera att detta inte är FN:s Barnrättskommitté.

<sup>72</sup> Prop. 2005/06:99, s. 45 f.

<sup>73</sup> SOU 2005:43, s. 213 och 544.

<sup>74</sup> Prop. 1994/95:224, s. 54 f.

<sup>75</sup> SOU 2005:43, s. 213 och 544.



Det väsentliga med 6:2 a 3 st. FB är alltså att barnet ska få möjlighet att ”i rätt sammanhang och på rätt sätt framföra det som barnet verkligen känner och vill ha sagt.”<sup>76</sup> Trots detta har domstolen ingen absolut skyldighet att inhämta och utreda barnets inställning. Till följd av att föräldrars samförståndslösningar antas vara förenliga med barnets bästa, har domstolen sällan anledning att utreda barnets vilja närmare i fall där föräldrarna kan enas.<sup>77</sup> Det utgås nämligen från att det, från barnets utgångspunkt, kan ”finnas ett egenvärde i att uppnå samförståndslösningar därigenom att barnet kan få lugn och ro i sin tillvaro, slippa att bli ett slagträ i konflikter som mellan föräldrarna, få en bra kontakt med båda föräldrarna etc.”<sup>78</sup> När föräldrarna en överenskommelse väger alltså i regel föräldrarnas vilja tyngre än barnets i bedömningen av umgängesfrågan.<sup>79</sup>

Avslutningsvis kan nämnas att barnets vilja inte enbart är en omständighet som ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa, utan barnets vilja kan emellanåt beaktas helt fristående. Detta till följd av att det i vissa situationer är svårt att fastställa barnets bästa, samtidigt som barnet uttrycker en stark och tydlig åsikt.<sup>80</sup> Oavsett om barnets vilja är ett beslutsunderlag vid fastställandet av barnets bästa eller ett fristående beslutsunderlag i umgängesfrågan ska barnets ålder och mognad beaktas.<sup>81</sup>

Barnets ålder och mognad är ingenting som definieras närmare i lag. Däremot framgår av dess förarbeten att olika barn har olika förutsättningar och mognadsgrad, varför en individuell prövning kring huruvida det överhuvudtaget är lämpligt att samtala med barnet ska göras och, om så blir fallet, vilken betydelse dess eventuella inställning ska tillmätas.<sup>82</sup> Äldre barns åsikter väger generellt sett tyngre än de yngre barnens. De allra yngsta barnen anses i regel sakna förmåga att uttrycka sin egen uppfattning, varför domstolen inte behöver ta hänsyn till små barns vilja. Vad som är en erforderlig ålder och mognad är därmed oklart, men samtidigt en förutsättning för att barnet ska få komma till tals och kunna påverka sin situation.<sup>83</sup>

---

<sup>76</sup> Prop. 1994/95:224, s. 35.

<sup>77</sup> Prop. 1994/95:224, s. 35.

<sup>78</sup> SOU 2005:43, s. 259.

<sup>79</sup> Prop. 1994/95:224, s. 35.

<sup>80</sup> Prop. 1997/98:7, s. 47 f.

<sup>81</sup> Prop. 1981/82:168, s. 53 f.; Prop. 1997/98/7, s 105.

<sup>82</sup> Prop. 2005/06:99, s. 118.

<sup>83</sup> Walin & Vängby, 2016, kommentaren till 6:2 a 3 st. FB.

### 3.2.4 Andra viktiga förhållanden

Eftersom avsikten med barnets bästa är att det ska vara ett flexibelt begrepp har lagstiftaren valt att inte ge någon mer utförlig beskrivning av dess innebörd direkt i lagtext. Beslutsfattaren har dock fler än de ovan nämnda faktorerna att ta hänsyn till i sin bedömning av barnets bästa; däribland barnkonventionen och barnrättskommitténs tolkning där av.<sup>84</sup>

En annan faktor som beslutsfattaren ska ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa är att den ska ske utifrån ett barnperspektiv, vilket innebär att barnets integritet och fulla människovärde ska respekteras. I samband med att barnet fick en mer central roll i frågor som rör dem själv år 2006, då lagen ändrades från att barnets bästa ska komma i främsta rummet till att barnets bästa ska vara avgörande vid frågor som rör vårdnad, boende och umgänge och fler riskfaktorer inkluderades, förstärktes barnperspektivet ytterligare.<sup>85</sup> Stor vikt läggs numer på att beslutsfattaren ska ”försöka förstå barnet och ta reda på hur barnet uppfattar sin situation och eventuella förändringar – att se med barnets ögon. Det handlar också om att analysera vilka följder olika beslutsalternativ kan få för barnet. I detta ingår att lyssna på barnet på barnet och respektera det som en individ med egna uppfattningar. Därmed inte sagt att barnets åsikter alltid måste följas. Det är i sista hand den vuxne som utifrån sina kunskaper och erfarenheter måste fatta beslutet och ta ansvar för det.”<sup>86</sup> Eftersom fokus ligger på det enskilda barnet finns inte enbart ett, utan flera olika barnperspektiv.

Vid bedömningen av barnets bästa ska även barnets grundläggande rättigheter och behov beaktas.<sup>87</sup> Dessa kommer till uttryck i 6:1 FB, som stadgar att varje barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran, samt att de ska behandlas med aktning för sin person och egenart. Paragrafen ställer dessutom upp ett förbud mot barnaga genom att tala om att kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling av barnet inte är tillåten.

Med omvårdnad i detta sammanhang avses barnets rätt till fysisk och psykisk omsorg. Den fysiska omsorgen innebär att barnets materiella behov, såsom tillgång till bostad och uppehälle, ska tillgodoses. Den psykiska omsorgen å andra sidan innebär att alla barn ska få en god fostran, där barnet får känna att det behövs och kan utvecklas, samt att det ska få lära sig att ta ansvar och sätta gränser. Barnets rätt till trygghet avser i detta sammanhang en rätt

---

<sup>84</sup> Se närmare om varför och hur i avsnitt 3.1.

<sup>85</sup> Prop. 2005/06:99, s. 39.

<sup>86</sup> Prop. 2005/06:99, s. 39.

<sup>87</sup> Prop. 2005/06:99, s. 40.

till att växa upp under stabila förhållanden, där barnet har någon i sin närhet som det kan lita på. Att barnet dessutom ska behandlas med aktning för sin person och egenart innebär att barnet ska respekteras och att hänsyn ska tas till varje barns individuella särdrag och egenskaper, ett integritetsskydd som blir allt starkare med barnets ålder och mognad.<sup>88</sup> Enligt 6:2 2 st. FB är det föräldrarna, eller den som annars har vårdnaden om barnet, som ska se till att dessa rättigheter och behov tillgodoses, men dessa ska alltså också beaktas vid bedömningen av barnets bästa.

### **3.3 Presumtioner om barnets bästa**

Efter redogörelsen av vilka faktorer som ska vägas in i bedömningen av barnets bästa, kan konstateras att det i dagsläget uppställs två presumtioner som direkt påverkar bedömningen. Trots att presumtionernas innehåll till viss del har berörts tidigare i detta examensarbete har jag valt att behandla dem särskilt i och med deras stora inflytande på beslutsprocessen. I lagens förarbeten framhålls exempelvis att beslutsfattaren många gånger lägger allt för stor vikt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar istället för på riskerna med ett eventuellt umgänge.<sup>89</sup> Nedan följer därför en kortare redogörelse av presumtionerna, samt en genomgång av två domar från högsta domstolen (HD) som visar vilken tyngd dessa antaganden tilldelas i praktiken.

Den ena presumtionen är att barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna anses vara det bästa för barnet, vilket grundar sig på idén om att barnet behöver två föräldrar.<sup>90</sup> Det förutsätts således att ett umgänge är bra för barnet, trots att lagens förarbeten understryker att en nära relation med båda föräldrarna inte alltid är vad som är bäst för det enskilda barnet i en specifik situation.<sup>91</sup> I vissa lägen kan nämligen det bästa för barnet vara att inte ha något umgänge alls med den förälder som barnet inte sammanbor med, alternativt att umgänget kommer till stånd först när barnet nått en viss ålder och mognad. Så kan vara fallet om umgänget är direkt skadligt för barnet, exempelvis genom att umgängesföräldern gjort sig skyldig till övergrepp eller liknande mot barnet eller den andra föräldern tidigare.<sup>92</sup>

---

<sup>88</sup> Prop. 1981/82:168, s. 59 f.

<sup>89</sup> Prop. 2005/06:99, s 177.

<sup>90</sup> Schiratzki, 1997, s. 60 f.

<sup>91</sup> Prop. 1997/98:7, s. 114.

<sup>92</sup> Prop. 1997/98:7, s. 114 f.

Den andra presumtionen som vuxit sig stark inom vårdnads-, boende- och umgängesfrågor rör föräldrarnas enighet. Det är nämligen så att eniga föräldrar värderas högt, och deras överenskommelser förutsätts i regel vara förenliga med barnets bästa.<sup>93</sup> Som jag beskrivit tidigare underlättar föräldrarnas överenskommelse i allmänhet barnets situation eftersom det inte längre står i mitten av vad som kan ha varit en infekterad föräldrakonflikt, vilket i sin tur resulterar i att barnet får mer lugn och ro i sin tillvaro. Dessutom underlättas själva umgänget i sig om föräldrarna är överens om hur och i vilken omfattning umgänget ska ske etcetera.<sup>94</sup>

Två exempel där HD resonerar utifrån det första antagandet är NJA 1981 s 753 och NJA 2003 s 372. I det följande kommer jag kort att återge huvuddragen i dessa prejudicerande rättsfall för att visa vilken tyngd presumtionen har och hur den vägs mot andra omständigheter i bedömningen av barnets bästa i umgängesfrågor. Det andra antagandet har mig veterligen aldrig nått högsta instans eftersom eniga föräldrar i normalfallet inte överklagar domen, just av den anledningen att de är överens.

### **3.3.1 NJA 1981 s. 753**

Fallet handlar om en 12-årig flicka som under sin uppväxt knappt har haft någon som helst kontakt med sin pappa, hon har nämligen inte sett eller hört ifrån honom på elva och ett halvt år. Flickan står under mammans ensamma vårdnad, men bor tillsammans med sin mormor eftersom mamman inte ville skilja flickan från sina kamrater då hon flyttade. Flickan är väl anpassad i situationen och har en nära relation med såväl mormodern som mamman. Pappan vill nu ha umgänge med flickan, så att hon ska få möjlighet att lära känna honom och hennes halvbror, något som flickan helt motsätter sig. Av utredningen i fallet framkommer visserligen att pappan hyser varma känslor för sin dotter, men också att flickan, som är väl utvecklad och mogen för sin ålder, i dagsläget är emot ett umgänge med pappan. Hon vill inte ha något som helst med sin pappa att göra eftersom han har varit frånvarande under hela hennes barndom och aldrig visat henne något intresse. Flickan uttrycker också att hon upplever pappan som hotfull och skrämmande då han helt plötsligt kommer in i hennes liv och rubbar hennes trygga tillvaro. HD är dock av meningen att flickans åsikter i allt för stor grad återspeglar mammans. De anser att flickan genom ett umgänge kan bilda sig en egen uppfattning om pappan och därmed kanske ändra sin inställning i umgängesfrågan. Vidare finner HD ingenting i utredningen som tyder på att umgänget skulle vara riskfyllt på så sätt att

---

<sup>93</sup> Prop. 1981/82:168, s. 65.

<sup>94</sup> SOU 2005:43, s. 259.

det påverkar flickans psykiska hälsa. Dessa två argument i kombination med presumtionen om att det anses vara till barnets bästa att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar resulterade i att domstolen beslutade att tilldela pappan umgänge med flickan, mot flickans vilja.

### **3.3.2 NJA 2003 s. 372**

Det här fallet handlar om en treårig flicka som står under sin mammas vårdnad och som också stadigvarande bor hos henne. Under sin uppväxt har flickan haft ett visst umgänge med pappan, dock inte under det senaste året. Nu yrkar pappan återigen på umgänge mellan honom och dottern.

Redan inledningsvis i domen betonar HD vikten av att barnet har en nära relation till båda sina föräldrar och att umgängesrätten i första hand är till för barnet. De understryker dock att barnets behov och intressen ska vägas mot riskerna med ett eventuellt umgänge. I samband med detta hänvisar HD till ett tidigare avgörande, NJA 1995 s.727, för att markera att det ”måste föreligga en mer konkret fara för riskens förverkligande för att den skall påverka bedömningen av umgängesfrågan och att en annan ordning inte skulle vara väl förenlig med den betydelse som i lagstiftningen tillmäts barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare.”<sup>95</sup> Den risk som uppmärksammas i det nu aktuella fallet är att ett umgänge mellan pappan och dottern skulle kunna ha negativa effekter på flickans psykiska hälsa, detta eftersom pappan har påvisat stora personlighetsförändringar och ett aggressivt beteende de senaste åren. Av utredningen i målet framkommer att pappan har haft en bristande omdömesförmåga och varit allmänt instabil under parets skilsmässa och vid tidigare umgängestillfällen med flickan, men att han nu är på bättringsvägen. Trots att han är väldigt fäst vid flickan och vill hennes bästa kvarstår enligt utredarna viss konkret risk för att flickans psykiska hälsa skulle påverkas negativt av ett umgänge med pappan. Men HD, som utgår från att en nära och god kontakt med båda leder till barnets bästa, menar att denna risk kan minskas genom att umgänget sker under medverkan av en kontaktperson och i begränsad omfattning. På så sätt får nämligen pappan och dottern, som inte träffats på över ett år, möjlighet att återskapa en naturlig relation. Något som anses vara viktigt för flickans framtid.

---

<sup>95</sup> NJA 2003 s. 372.

## 4 Rättsfallsstudie, barnets bästa i praktiken

Av det ovan sagda framgår att umgänget i första hand är till för barnet, varför det enskilda barnet, och dess egna behov och intressen, ska ha en central roll i prövningen av umgängesfrågan. Vidare framgår att barnets bästa numer ska vara avgörande i alla beslut som rör barnets rätt till umgänge med sina föräldrar eller andra närstående, samt vilka faktorer som ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa. I denna del av examensarbetet kommer jag istället att fokusera på den praktiska bedömningen av barnets bästa i umgängesfrågor. Syftet med rättsfallsstudien är således att visa vilken tillämpning umgängesreglerna och deras riktlinjer rent faktiskt leder till.

### 4.1 Studiens utgångspunkter

För att undersöka hur bedömningen av barnets bästa går till i praktiken vid frågor som rör barnets rätt till umgänge med sina föräldrar och andra närstående har jag granskat ett antal tingsrättsavgöranden från olika delar av landet. Mot bakgrund av gällande rätt har jag, genom att undersöka vilka faktorer som uppmärksammas och hur de viktas mot varandra, letat tendenser i tingsrättens bedömning av barnets bästa i umgängesfrågor för att i sista delen av uppsatsen kunna analysera förhållandet mellan reglering och tillämpning.

I och med att det presumeras vara till barnets bästa att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar och att föräldrarna är överens har jag valt att lägga ett särskilt fokus på vilken vikt domstolen tillmäter dessa faktorer i sin bedömning och hur dessa ställs mot eventuella risker med umgänget. Jag kommer dessutom att fokusera på vilken hänsyn som tas till barnets egna åsikter och huruvida det görs en individuell prövning av barnets bästa i fall där flera barn berörs samtidigt. Vidare kommer jag att undersöka hur väl domstolen redovisar och motiverar sitt beslut.

### 4.2 Sammanfattning av de granskade rättsfallen

Totalt har jag granskat 27 tingsrättsdomar som berör umgänget mellan 38 barn och deras föräldrar. Ingen av domarna behandlar dessvärre frågan om barnets umgängesrätt med andra närstående, varför jag inte kunnat studera den praktiska bedömningen av barnets bästa i dessa fall. Min studie omfattar således endast umgängesfrågor och bedömningen därav i fall där

parterna i målet är barnets föräldrar, det vill säga fall där föräldrarna tvistar mot varandra om hur umgänget med barnet ska fördelas dem emellan.

I tio av målen prövas umgängesfrågan enskilt, medan den i resterande fall prövas tillsammans med frågan om vårdnad eller barnets boende. Gemensamt för alla de granskade fallen är dock att tingsrätten fattar ett beslut vad gäller barnets rätt till umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med, vilket innebär att den gör någon form av bedömning av barnets bästa i förhållande till just umgänget.

I tolv av de granskade fallen når föräldrarna en slags överenskommelse under processens gång, vilken domstolen i de flesta fall också fastställer eftersom den anses vara förenlig med barnets bästa. Det är endast i ett av fallen som domstolen faktiskt undersöker saken närmare. Utöver dessa tolv fall är föräldrarna eniga om att barnet ska ha ett visst umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med i ytterligare fyra av de totala fallen, men inte i vilken utsträckning eller utformning. Här gör domstolen därför en grundligare bedömning av barnets bästa.

I de elva resterande fallen är föräldrarna helt oeniga vad gäller umgänget, varför domstolen gör en mer djupgående prövning av omständigheterna i det specifika fallet. I dessa fall redovisas och motiveras följaktligen barnets bästa mer utförligt än i övriga domar.

Sammantaget resulterar domstolens prövning i att ett umgänge mellan barnet och den förälder som barnet inte sammanbor med anses vara förenligt med barnets bästa i 20 av de 27 granskade fallen.<sup>96</sup> Det beslutade umgängets utformning och omfattning varierar dock från fall till fall; i vissa fall rör det sig i princip om växelvis boende eller ett regelbundet helgumgänge, medan det i andra fall endast är aktuellt med umgänge vid enstaka tillfällen per år. I tre av fallen kombinerar domstolen ett direkt umgänge med ett indirekt umgänge, medan den i åtta av fallen anser att umgänget endast är förenligt med barnets bästa om det sker i närvaro av någon utomstående person, på en neutral plats eller enbart genom exempelvis Skype eller telefon. I de återstående sju fallen beslutar domstolen, efter sin bedömning, att ett

---

<sup>96</sup> I ett av fallen gjordes dock en åtskillnad mellan barnen i en syskonskara. Det ansågs nämligen inte vara förenligt med äldsta syskonets bästa att ha umgänge med pappan, medan det ansågs vara till övriga syskons bästa att ha det. Mer om detta i avsnitt 4.3.5 och 4.3.6.

reglerat umgänge inte är förenligt med det enskilda barnets bästa, varför något umgänge inte kommer till stånd i dessa fall.

### 4.3 Resultatet av granskningen

#### 4.3.1 Tendenser i domstolens prövning av umgägesfrågan

Utifrån de granskade fallen ser jag ett visst mönster i domstolens bedömning av om ett umgänge är förenligt med barnets bästa eller inte. I första skedet av prövningen tenderar nämligen domstolen att lyfta fram att barnets bästa enligt 6:2 a FB ska ligga till grund för beslutet. Ofta återges bestämmelsen i sin helhet, det vill säga inklusive de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa, men i vissa fall framgår detta på ett mer indirekt sätt genom att domstolen konstaterar att det är barnets behov och intressen som ska beaktas och inte föräldrarnas. I detta första skede av prövningen tenderar domstolen även att markera att umgägesrätten tillhör barnet, antingen genom att citera 6:15 FB eller genom att klargöra att umgänget inte innebär någon plikt för barnet. I ett av målen konstaterar exempelvis domstolen att ”en rätt för ett barn till umgänge med den andre föräldern inte är något ett barn kan tvingas till att utövas.”<sup>97</sup>

Härefter tenderar domstolen att utreda huruvida den förälder som barnet inte bor tillsammans med är lämplig som umgägesförälder, vilket är kopplat till bestämmelsen om barnets bästa i 6:2 a FB och de faktorer som särskilt ska beaktas i bedömningen därav. I den klara majoriteten av fallen behandlas i detta skede riskerna för att barnet på något sätt far illa av umgänget i relation till barnets behov av en nära relation med båda sina föräldrar. Därefter tenderar domstolen att, likt ordningsföljden i 6:2 a FB, poängtera att hänsyn också ska tas till barnets egen vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Det här beskrivna bedömningsmönstret används främst i de fall där föräldrarna inte kan komma överens om hur umgägesfrågan ska lösas. När föräldrarna däremot en överenskommelse under domstolsprocessen tenderar domstolen istället att utgå från att deras överenskommelse är förenlig med barnets bästa. Beslutet i dessa fall motiveras typiskt sett med ”Vad parterna är ense om får anses vara förenligt med *barnets* bästa.”<sup>98</sup>

---

<sup>97</sup> Umeå tingsrätts mål nr. T 354-16, s. 5.

<sup>98</sup> Umeå tingsrätt mål nr. T 513-16, s. 2. Min kursivering, har bytt ut barnets namn mot barnet.



Till följd av att bedömningsmönstret, utifrån de granskade domarna, varierar beroende på om föräldrarna är överens eller inte, följer två avsnitt där jag närmare redogör för just detta.

#### 4.3.2 Domstolens bedömning i fall där föräldrarna är överens

Som framgår av uppsatsens rättsutredande del presumeras föräldrars samförståndslösningar vara förenliga med barnets bästa, något som majoriteten av de granskade fallen också påvisar. Oavsett om föräldrarna kommit överens om att barnet ska ha rätt till umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med eller om icke boendeföräldern medgett den andras yrkande eller återkallar sitt eget, väger deras enighet tungt i bedömningen av umgängesfrågan. I regel anser domstolen, utan närmare redovisning och motivering, att föräldrarnas överenskommelse eller medgivande är förenligt med barnets bästa, varför domstolen också beslutar i enlighet därmed. Typiskt sett motiveras beslutet med ”Vad parterna kommit överens om avseende vårdnad, boende och umgänge får antas vara i enlighet med barnets bästa. Förutsättningar finns därmed att i dom förordna i enlighet därmed.”<sup>99</sup> Det är endast i två av fallen som domstolen nämner 6:2 a FB, om att barnets bästa ska vara avgörande i samtliga beslut som rör vårdnad, boende och umgänge, innan den kort och utan motivering övergår till att konstatera att föräldrarnas överenskommelse är förenlig med barnets bästa.<sup>100</sup> I ett fall använder domstolen inte ens begreppet barnets bästa i sina domskäl, utan där hänvisas istället till vad som är lämpligast för barnet.<sup>101</sup>

Endast i ett av de tolv granskade fallen där föräldrarna varit helt överens om umgängets utformning och omfattning frångår domstolen denna, vad jag vill kalla, standardformulering genom att undersöka frågan närmare: ”Frågan som tingsrätten har att ta ställning till är huruvida parternas överenskommelse är förenlig med *barnens* bästa.”<sup>102</sup> Domstolen ställer därefter föräldrarnas överenskommelse och barnens behov av en nära relation med båda föräldrarna mot barnens behov av stabilitet och de risker som finns med ett eventuellt umgänge. Då barnen själva ger uttryck för att de vill umgås med sin pappa anses det vara förenligt med deras bästa ett umgänge kommer till stånd, dock med viss upptrappning. En liknande bedömning görs också i de fyra fall där föräldrarna är överens om att ett visst umgänge ska äga rum, men inte i vilken omfattning. I dessa fall genomförs bland annat en

---

<sup>99</sup> Stockholms tingsrätt mål nr. T 8760-15, s. 2.

<sup>100</sup> Umeå tingsrätt mål nr. T 513-16 och T 1573-15.

<sup>101</sup> Gällivare tingsrätt mål nr. T 710-14.

<sup>102</sup> Jönköpings tingsrätt mål nr. T 3132-15, s.6. Min kursivering, har bytt ut barnens namn mot barnen.

riskbedömning för att se om det vore förenligt med barnets bästa att utöka eller inskränka ett redan befintligt umgänge.<sup>103</sup> Mer om riskbedömningen i avsnitt 4.3.4.

I de fem domar där domstolen gör en närmare bedömning av umgängesfrågan och barnets bästa, trots att föräldrarna är helt eller delvis överens, omnämns tidigare eller nu genomförd umgängesutredning, yttranden från socialtjänsten eller snabbupplysningar från socialnämnden i domskälen. I ett av fallen konstaterar tingsrätten att de har inhämtat upplysningar från socialnämnden, utan att närmare beskriva vad som framkommer därav och vilken betydelse dessa haft i beslutsfattandet.<sup>104</sup> I två av fallen redogör domstolen kort för vad som framkommit av inkomna yttranden eller genomförd utredning, här att tidigare utdömt umgänge har fungerat väl och bör fortlöpa respektive att inget umgänge bör fastställas till följd av att det tidigare utdömda umgänget har försvårats på grund av umgängesföräldrarnas trakasserier mot barnets boendeförälder och andra närstående, och dömer också därefter eftersom den anser att denna bedömning är till barnets bästa.<sup>105</sup> I de resterande två fallen går domstolen emot vad som framkommit i utredningen och förordnar om ett umgänge som strider mot socialnämndens rekommendationer.<sup>106</sup> Av utredningen i det ena målet framkommer att barnen uttrycker en rädsla för umgängesföräldern och att föräldrarnas konfliktnivå riskerar att påverka barnens stabilitet och utveckling negativt. Trots detta bedömer tingsrätten, i och med att föräldrarna faktiskt är överens i kombination med att barnen i ett senare daterat barnsamtal gett uttryck för att de vill umgås med umgängesföräldern under dagtid, att ett umgänge är förenligt med barnets bästa.<sup>107</sup> Utredarna i det andra målet föreslår att det tidigare utdömda umgänget med umgängesstöd bör fortlöpa under viss tid för att sedan trappas upp, detta till följd av att barnet riskerar att påverkas negativt av föräldrarnas konflikt. Tingsrätten menar dock att umgänget har framskridit långsamt och utvecklats väl, varför de bedömer att umgänget bör utvidgas direkt.<sup>108</sup>

---

<sup>103</sup> Se Haparanda tingsrätt mål nr. T 154-14; Umeå tingsrätt mål nr. T 354-16; Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 2672-14; Gällivare tingsrätt mål nr. T 710-14.

<sup>104</sup> Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 817-14.

<sup>105</sup> Se Umeå tingsrätt mål nr. T 354-16; Stockholms tingsrätt mål nr. T 9729-15

<sup>106</sup> Se Haparanda tingsrätt mål nr. T 154-14; Jönköpings tingsrätt mål nr. T 3132-15.

<sup>107</sup> Jönköpings tingsrätt mål nr. T 3132-15.

<sup>108</sup> Haparanda tingsrätt mål nr. T 154-14.

### 4.3.3 Domstolens bedömning i fall där föräldrarna är oeniga

Av de 27 granskade rättsfallen når föräldrarna ingen samförstånds lösning i elva av dem.<sup>109</sup> I sammanlagt åtta av dessa kommer domstolen, efter en individuell prövning av omständigheterna i det enskilda fallet, fram till att ett reglerat umgänge är förenligt med barnets eller barnens bästa.<sup>110</sup> Umgängets utformning och omfattning skiljer sig dock åt från fall till fall, ofta till följd av barnets ålder, de risker som finns eller hur närvarande umgängesföräldern varit i barnets liv tidigare. Det är endast i ett av fallen som domstolen beslutar om ett direkt umgänge utan villkor eller upptrappning. Här förordnas nämligen om ett umgänge varannan helg, men också umgänget under storhelger och skollov regleras.<sup>111</sup> I övriga sju fall beslutar tingsrätten att umgänget ska ske på en neutral plats eller med umgängesstöd, alternativt över telefon eller Skype. Detta för att underlätta överlämningar, minimera risker och ge barnet tillfälle att bygga upp sin relation med den förälder som barnet inte sammanbor med.<sup>112</sup> I tre av dessa fall beslutar dessutom domstolen att umgänget ska trappas upp i takt med att relationen mellan barnet och föräldern blir allt starkare.<sup>113</sup>

I de resterande tre domarna som avser fall där föräldrarna är oeniga kommer domstolen efter den individuella prövningen fram till att ett reglerat umgänge inte är förenligt med barnets eller barnens bästa, varför den beslutar att något umgänge inte ska komma till stånd. I två av fallen klargör domstolen inledningsvis i sin bedömning att umgänget i första hand är till för barnet och att det typiskt sett är förenligt med barnets bästa att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. Detta åtföljs av klargörandet att det finns andra faktorer som också ska vägas in i bedömningen av barnets bästa, däribland risken att barnet på något sätt får illa, barnets grundläggande behov och barnets egen vilja. I båda fallen beaktas dessutom vad som anförts i umgängesutredningen, varefter domstolen drar slutsatsen att umgänget i fråga inte är förenligt med barnets bästa. Detta till följd av att det i ena fallet föreligger risk att det utdömda umgänget inte blir av, och att det i andra fallet föreligger risk att barnen får illa av

---

<sup>109</sup> Gällivare tingsrätt mål nr. T 981-13; Haparanda tingsrätt mål nr. T 525-13; Jönköpings tingsrätt mål nr. T 1719-15 och T 3492-15; Malmö tingsrätt mål nr. T 7330-15; Stockholms tingsrätt mål nr. T 12765-14; Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 2005-12 och T 1381-14; Umeå tingsrätt mål nr. T 767-14 och T 354-16; Östersunds tingsrätt mål nr. T 2375-08.

<sup>110</sup> I ett av fallen, Jönköpings tingsrätt mål nr. T 1719-15, gjordes dock en åtskillnad mellan berörda syskon. Det ansågs nämligen inte vara förenligt med äldsta barnets bästa att ha umgänge med pappan, medan det ansågs förenligt med de två yngre barnens bästa att ha det. Mer om detta i avsnitt 4.3.5 och 4.3.6.

<sup>111</sup> Gällivare tingsrätt mål nr. T 981-13.

<sup>112</sup> Haparanda tingsrätt mål nr. T 525-13; Jönköpings tingsrätt mål nr. T 1719-15; Malmö tingsrätt mål nr. T 7330-15; Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 2005-12 och T 1381-14; Umeå tingsrätt mål nr. T 354-16; Östersunds tingsrätt mål nr. T 2375-08.

<sup>113</sup> Se Haparanda tingsrätt mål nr. T 525-13; Jönköpings tingsrätt mål nr. T 1719-15; Malmö tingsrätt mål nr. T 7330-15.

umgänget samt att barnen inte vill umgås med den andra föräldern.<sup>114</sup> I det tredje fallet redogör domstolen däremot aldrig för utgångspunkterna för umgängesrätten, utan här går de direkt in på riskbedömningen där både barnets egna åsikter och vad som framkommit i umgängesutredningen beaktas. Eftersom barnet inte vill träffa umgängesföräldern och det inte går att utesluta att barnet utsatts för övergrepp bedömer tingsrätten att det bästa för barnet i fråga är att något umgänge inte kommer till stånd i dagsläget.<sup>115</sup>

I den stora majoriteten av de här nämnda fallen instämmer tingsrätten i utredarnas bedömning av situationen och beslutar således i enlighet med socialnämndens rekommendationer. Ett fall utmärker sig dock på så sätt att domstolen inte följer utredningens rekommendationer fullt ut. Här ger utredningen nämligen uttryck för att det bästa vore att behandla umgänesfrågan lika för alla syskonen, något som tingsrätten bedömer annorlunda.<sup>116</sup> Andra fall som utmärker sig är de där tingsrätten gör en helt annan bedömning än utredarna, vilket förekommer i två av fallen. I dessa fall anser domstolen att utredarnas bedömning är allt för restriktiv, varför de beslutar om ett mer omfattande umgänge.<sup>117</sup> Grunderna för detta beskrivs i nästa avsnitt.

Sammanfattningsvis kan sägas att vad dessa fall har gemensamt är att domstolen visar att flera olika faktorer ska beaktas och ställs mot varandra i bedömningen av barnets bästa. Normalt sett, vilket också är vad lagstiftaren valt att uppmärksamma beslutsfattaren särskilt om genom 6:2 a FB, ställs barnets behov av en nära relation med båda föräldrarna mot riskerna med ett eventuellt umgänge. Dessutom ska hänsyn tas till barnets egen inställning med beaktande av barnets ålder och mognad, samt till barnets behov av att få sina grundläggande behov och rättigheter tillgodosedda. I det följande sammanställs domstolens resonemang kring dessa faktorer och vilken tyngd de har i bedömningen av barnets bästa.

#### **4.3.4 Barnets behov av en nära relation med båda föräldrarna ställt mot risken att barnet på något sätt far illa**

Eftersom särskilt avseende ska fästas vid såväl ”risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa” som ”barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna” enligt 6:2 a 2 st. FB, är det kanske en naturlig följd att domstolen i de flesta fall väger dessa faktorer mot

---

<sup>114</sup> Se Jönköpings tingsrätt mål nr. T 3492-15; Stockholms tingsrätt mål nr. T 12765-14.

<sup>115</sup> Umeå tingsrätt mål nr. T 767-14.

<sup>116</sup> Jönköpings tingsrätt mål nr. T 1719-15.

<sup>117</sup> Haparanda tingsrätt mål nr. T 525-13; Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 2005-12.

varandra i sin bedömning av vad som är bäst för det enskilda barnet i en specifik situation. I det följande återger jag aktuella delar ur de granskade domarna för att visa hur denna avvägning görs i praktiken.

Gemensamt för majoriteten av de granskade fallen är att domstolen inledningsvis klargör att särskild hänsyn ska tas till båda dessa faktorer vid bedömningen av barnets bästa, men därefter skiljer sig tillvägagångssättet åt beroende på om några risker anses föreligga och i så fall vilka. I flertalet fall pratar domstolen i termer om att det är riskfyllt för barnet att inte få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda, vilket jag tolkar som att de har med dem i själva riskbedömningen och inte endast som faktorer att beakta i bedömningen av barnets bästa.

*Risk för att barnet eller någon i dess familj utsätts för övergrepp.*

I tre av de granskade fallen utreds huruvida det föreligger risk att barnet eller någon annan i familjen kan komma att utsättas för övergrepp vid ett eventuellt umgänge. I Sundsvalls tingsrätts mål nr. T 2672-14 är umgängesföräldern tidigare dömd för sexuellt övergrepp mot en flicka som då var vid samma ålder som dottern i fråga är nu. Trots att denne har avtjänat sitt straff och genomgått ett behandlingsprogram kan domstolen inte utesluta att något liknande händer igen, varför det yrkade umgänget, som inkluderade övernattningar, bedöms vara för omfattande. Det tidigare utdömda umgänget, som föräldrarna är eniga om och som till synes har fungerat väl, ska däremot fortlöpa eftersom det är viktigt för barnet med ett fungerande umgänge och en nära relation med båda föräldrarna.

I Umeå tingsrätt mål nr. T 767-14 har barnet i fråga, som har en funktionsnedsättning som bland annat resulterar i en försenad åldersutveckling, gett uttryck för att hennes pappa har förgripit sig på henne. Den förundersökning som inleddes lades ner, men i och med att beviskraven är lägre ställda i umgänges mål än i brottmål utreder tingsrätten i det aktuella målet huruvida de omständigheter som framkommit medför en risksituation för barnet. Pappan framför att dottern har en trög magfunktion, varför han använt ett medel som förs upp i ändtarmen (Klyx) för att hjälpa henne med sina bekymmer. Pappan tror att detta har satt djupa spår hos dottern, varför hon också gjort uttalanden om sexuella övergrepp. Efter en samlad riskbedömning, där dessa omständigheter beaktas i ljuset av utredarnas rekommendationer, flickans egen inställning samt vittnesförhören med personer som haft långvarig kontakt med flickan inom sina respektive professioner, finner tingsrätten att det inte

går att bortse från möjligheten att flickan faktiskt har utsatts för övergrepp. Flickans behov av en nära relation med sin pappa får därför stå tillbaka för vad som framkommit av riskbedömningen, varför domstolen inte förordnar om något reglerat umgänge.

I det tredje fallet, Stockholm tingsrätt mål nr. T 12765-14, är pappan sedan tidigare dömd för grov kvinnofridskränkning samt misshandel av äldsta dottern, men yrkar nu på umgänge med barnen. Av umgängesutredningen framgår att ett umgänge mellan barnen och pappan skulle vara riskfyllt både för barnen och mamman, som fortfarande har hemlig adress och är i behov av skydd. Barnens behov av en nära och god kontakt med sin pappa ställs sålunda mot de risker som finns och barnens uttryckliga vilja att inte träffa pappan, varefter domstolen gör bedömningen att det inte är ”möjligt att ordna ett umgänge som är tillräckligt tryggt och säkert utifrån våldet och behovet att hålla deras vistelseort hemlig.”<sup>118</sup> Pappans yrkande om umgänge lämnas därför utan bifall.

#### *Risk för att barnet förs bort eller hålls kvar*

I Malmö tingsrätt mål nr. T 7330-15 yrkar pappan, som har ensam vårdnad om parternas gemensamma elvaåring, till följd av sin oro för att barnet ska föras bort eller hållas kvar i samband med umgänget att barnets mamma inte längre ska ha något direkt umgänge med barnet. I och med att det av utredningen i målet framgår att mamman har hållit kvar barnet vid två tidigare umgängestillfällen, samt att hon rest med barnet till USA utan pappans medgivande har domstolen viss förståelse för hans oro. Men till följd av att det är viktigt för barnet att ha en nära och god relation med båda föräldrarna anser domstolen att umgänget, under bevakade former, ska fortsätta. Domstolen bedömer dessutom att umgänget inom en snar framtid ska trappas upp till att endast överlämningarna ska vara bevakade medan själva umgänget sker utan stöd, detta för att normalisera kontakten mellan mamman och barnen.

Ett annat fall, som på ett mer indirekt sätt, behandlar risken att barnet bortförs eller kvarhålls är Östersunds tingsrätt mål nr. T 2375-08. Här är mamman i fråga dömd för grov egenmäktighet med barn eftersom hon, utan pappans vetskap, flyttade till Israel med barnen. Barnen i fråga är 13 respektive åtta år gamla och står under pappans ensamma vårdnad. Umgängesfrågan har prövats tidigare och år 2014 mynnade socialnämndens utredning ut i rekommendationen att endast ett umgänge via Skype i närvaro av en kontrollperson eller i

---

<sup>118</sup> Stockholms tingsrätt mål nr. T 12765-14, s. 8.

form av brev som granskades i förväg var lämpligt till följd av de risker som föreligger. Denna gång grundar dock domstolen sin bedömning på att de inte vet var mamman bor och att det inte är deras uppgift att förmedla en adress, samt att det ”inte föreligger någon utredning om hennes status och förhållanden i övrigt.”<sup>119</sup> Eftersom pappan är villig att medverka till att barnen har kontakt med mamman på det sätt som socialnämnden föreslog år 2014, bedömer tingsrätten att ett sådant indirekt umgänge är förenligt med barnens bästa just eftersom det är viktigt för barnen att ha tillgång till båda sina föräldrar.

#### *Risken för att barnet annars far illa eller inte får sina grundläggande behov tillgodosedda*

I flertalet fall gör domstolen en avvägning mellan barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar och risken att barnet annars far illa. I samband härmed tenderar domstolen att väga in barnets grundläggande behov och rättigheter. ”Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid risken för att barnet far illa och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Varje barn har rätt att upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.”<sup>120</sup> I det citerade målet föreligger ingen risk för att barnet utsätts för övergrepp eller dylikt, däremot föreligger enligt domstolen risk för besvikelse och sorg eftersom umgängesföräldern vid upprepade tillfällen har ställt in umgänget tidigare och inte ger sken av att vilja förbättra sig.<sup>121</sup> Tingsrätten förordnar därför om ett indirekt umgänge via Skype eller telefon för att bygga upp relationen mellan barnet och umgängesföräldern, ett umgänge som enligt tingsrätten på sikt bör utökas.

Ett annat fall där domstolen använder begreppet risk i samband med att barnets grundläggande behov och rättigheter beaktas är Jönköpings tingsrätt mål nr. T 3132-15. Av utredningen i målet framgår att flickorna, som genomgått mycket i sina liv, är i stort behov av stabilitet och trygghet för att kunna fortsätta utvecklas positivt. Flickorna står i mitten av en infekterad föräldrakonflikt och det finns därför en risk att barnens utveckling påverkas negativt av ett umgänge. Domstolen anser dock att ett reglerat umgänge kan hjälpa föräldrarna att hålla nere konfliktnivån och skapa ett lugn i flickornas liv, varför de beslutar om umgänge. För att minimera riskerna beslutar de dock om ett begränsat umgänge som succesivt ska trappas upp till att omfatta övernattningar. En liknande bedömning görs av

---

<sup>119</sup> Östersunds tingsrätt mål nr. T 2375-08, s. 16.

<sup>120</sup> Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 1381-14, s. 8.

<sup>121</sup> Se även Jönköpings tingsrätt mål nr. T 3492-15 för en liknande bedömning.

Jönköpings tingsrätt i mål nr. T 4131-14, där beslutet grundar sig på barnets behov av struktur och ordning.

Andra resonemang som är vanligt återkommande i denna avvägning är att umgängesföräldrarnas ängslan för barnet riskerar att påverka barnet negativt, samt att barnet genom ett umgänge riskerar att dras in i sina föräldrars konflikt på nytt. Domslutet varierar dock beroende på hur tungt dessa omständigheter väger i det enskilda fallet. I Haparanda tingsrätt mål nr. T 154-14 bedömer exempelvis domstolen att det är av stor vikt att barnets behov av umgänge tillgodoses så långt som möjligt. Eftersom det tidigare utdömda umgänget har framskridit långsamt och utvecklats väl anser domstolen, trots riskerna, att umgänget kan utökas. De understryker dock vikten av att föräldrarna anstränger sig för att respektera varandra och för att hålla barnet utanför konflikten.

I två fall gör domstolen ingen direkt riskbedömning, men använder ändå riskbegreppet i sina domskäl. Gällivare tingsrätt anser exempelvis i mål nr. T 981-13 att det är viktigt för barnets utveckling att bibehålla relationen till umgängesföräldern eftersom denne är barnets främsta manliga förebild. Domstolen bedömer att det finns en uppenbar risk att relationen mellan barnet och umgängesföräldern skulle försämrats om umgänget inskränks. Sundsvalls tingsrätt för ett liknande resonemang i mål nr. T 2005-12, där barnets trygghet och behov av en nära relation hamnar i fokus. Här bedömer domstolen att det finns risk att umgängesföräldern försvinner ur barnets liv om de inte förordnar om ett umgänge. Men för att tillgodose barnets behov av trygghet förordnar de om att umgänget ska ske med ett så kallat umgängesstöd.

#### **4.3.5 Barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad**

Som framgår av 6:2 a 3 st. FB samt 6:19 4 och 6 st. FB inhämtas barnets inställning som lämpligast i samband med umgängesutredningen, vilket är något de granskade fallen påvisar. Det är nämligen så att i de fall där domstolen redovisar barnets inställning har denna inte uppmärksamats och inhämtats direkt av domstolen, utan detta sker indirekt genom förhör med föräldrarna eller genom vad som framkommer av vårdnads- och umgängesutredningarna, snabbupplysningar och inkomna yttranden.

I första skedet av bedömningen i mål där barnets inställning redovisas, klargör domstolen att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. Det är dock endast i tre av de granskade fallen som domstolen såväl inhämtar som respekterar barnets vilja i



umgängesfrågan. I övriga fall där domstolen redovisar barnets inställning väger denna inte lika tungt i bedömningen. Dessutom förekommer flera fall där barnets inställning aldrig inhämtas.

*Fall där barnets vilja inhämtas och respekteras*

Jönköpings tingsrätt klargör i mål nr. T 1719-15 att ju äldre barnet är desto större hänsyn ska tas till barnets egen uppfattning. I det fallet uttrycker den äldsta dottern, som är tolv år gammal, att hon inte vill ha någon som helst kontakt med pappan, och domstolen bedömer att hon är så pass gammal att hennes vilja bör respekteras i sammanhanget. De två yngre systrarna har däremot inte uttryckligen sagt att de inte vill träffa sin pappa, varför domstolen bedömer att det är förenligt med deras bästa att upprätthålla kontakten med honom.

Ett annat fall där barnens inställning uppmärksammas, bedöms och respekteras av domstolen är i Stockholms tingsrätt mål nr. T 12765-14, där umgängesföräldern är dömd för grov kvinnofridskränkning och misshandel mot äldsta barnet. Av utredningen i målet framkommer att barnen, som är tolv och nio år gamla, minns och kan beskriva våldet som präglat hemmet. I domskälen markerar domstolen att det är ”oerhört viktigt att lyssna på barn och ta dem på allvar”<sup>122</sup> varför de också respekterar barnens uttryckliga önskan om att inte ha något umgänge med pappan.

Umeå tingsrätt tillmäter också barnets vilja stor betydelse i mål nr. T 767-1, detta trots 16-åringens funktionsnedsättning och försenade åldersutveckling. Barnets konsekventa uttalanden om att inte vilja träffa sin pappa, i kombination det faktum att det inte går att bortse från möjligheten att pappan utsatt barnet för sexuella övergrepp, leder till att domstolen bedömer att ett umgänge inte är förenligt med barnets bästa i dagsläget.

*Fall där barnets vilja visserligen inhämtas, men inte tillmäts någon större betydelse*

I Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 1381-14 beaktar visserligen domstolen det tolvåriga barnets vilja att träffa umgängesföräldern i sin hemort Sundsvall, men eftersom denne i sin tur inte verkar ha för avsikt att åka till Sundsvall för att träffa barnet under de medgivna förhållandena, det vill säga i närvaro av umgängesstöd, beslutar domstolen att det bästa för barnet vore att förordna om ett indirekt umgänge. På så sätt får nämligen barnet och

---

<sup>122</sup> Stockholms tingsrätt mål nr. T 12765-14, s. 8.

umgängesföräldern möjlighet att bygga upp sin relation och barnet riskerar inte att bli besviken på grund av ett uteblivet umgänge.

Det förekommer också två fall där domstolen uppmärksammar barnets vilja, men bedömer att barnet har påverkats att uttrycka sig på detta sätt av någon av föräldrarna. Följaktligen tillmäts inte barnets egen inställning någon större betydelse i dessa fall heller. I det ena fallet ger det elvaåriga barnet, som står under pappans ensam vårdnad, uttryck för att vilja umgås med mamman i större utsträckning. Tingsrätten bedömer dock att detta uttalande inte kan ”förklaras på annat sätt än att *barnet* påverkats av *mamman* i den lojalitetskonflikt som hon befinner sig i.”<sup>123</sup> I det andra fallet ger ett åttaårigt barn istället uttryck för att vara besvärad och obekväm under umgängestillfällena, men ”med hänsyn till att *barnet* under sina första år inte haft möjlighet att bilda sig någon egen uppfattning baserad på egna erfarenheter av *pappan*, är det för tingsrätten alldeles uppenbart att *barnet* påverkats av *mammans* negativa inställning till honom.”<sup>124</sup>

#### *Fall där barnets vilja aldrig inhämtas*

Som jag nämnt under avsnitt 3.2.3 behöver socialnämnd och domstol inte nödvändigtvis inhämta barnets inställning i umgängesfrågan i fall där föräldrarna är överens, något som de granskade fallen också påvisar. I den klara majoriteten av de fall där föräldrarna enas om hur umgängesfrågan ska lösas under processens gång nämner domstolen aldrig barnets vilja, men i ett av dem konstaterar domstolen att ett barn på nio år är för ungt för att dess vilja ska ligga till grund för beslutet. Till detta kommer att barnet ”enligt tingsrätten inte heller har uttryckt någon bestämt uppfattning.”<sup>125</sup> I ett annat fall, där umgängesföräldern är dömd för sexuella övergrepp mot en jämnårig flicka till barnet ifråga, redogör domstolen aldrig ens för det åttaåriga barnets inställning. Här nämner endast domstolen att barnet ”kommer om några år själv att ha uppnått en sådan ålder och mognad att hon självständigt avgör om hon i vidare omfattning än så vill umgås med sin far.”<sup>126</sup>

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att de i studien granskade fallen tyder på att många barn aldrig får möjlighet att uttrycka sin inställning i umgängesfrågan, samt att inställningen

---

<sup>123</sup> Malmö tingsrätt mål nr. T 7330-15, s. 17. Min kursivering, har bytt ut aktuella namn mot barnet respektive mamman.

<sup>124</sup> Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 2005-12. Min kursivering, har bytt ut aktuella namn mot barnet respektive mamman och pappan.

<sup>125</sup> Jönköpings tingsrätt mål nr. T 4131-14, s. 9.

<sup>126</sup> Sundsvalls tingsrätt mål nr. T 2672-14, s. 9.

hos de barn som faktiskt hörs sällan tillmäts någon större betydelse i domstolens bedömning. Vidare framgår härav att det ålders- och mognadskrav som ställs upp är svårbedömt. Ingenstans utvecklar domstolen vad som är en erforderlig ålder och mognad i sin bedömning, inte ens i de fall där domstolen konstaterar att en tolvåring vilja ska respekteras eller att en nioåring är för ung för att dennes inställning ens ska inhämtas.

#### **4.3.6 Särskilt om syskon**

Barnets bästa ska som bekant vara avgörande för alla beslut som rör barnets umgängesrätt med sina föräldrar och andra närstående. Barnets bästa är således individuellt och kräver en bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. En dryg tredjedel av de granskade fallen berör däremot mer än ett barn samtidigt. I den klara majoriteten av dessa fall behandlar domstolen syskonen som en enhet, det vill säga tillsammans och inte var för sig. Det är endast i två fall som domstolen tar hänsyn till det individuella barnet och beslutar därefter.

I det ena fallet kommer föräldrarna själva överens om hur umgängesfrågan ska lösas, vilket fastställs av domstolen. Föräldrarna är här eniga om att det äldre syskonet (då fyra år) ska ha ett mer omfattande umgänge med pappan än dennes ettåring syskon. Fyraåringen ska i princip bo växelvis hos båda föräldrarna, medan ettåringen ska ha ett längre helgumgänge med pappan de veckor det äldre barnet också är hos honom. Grunderna för detta framgår dock inte av föräldrarnas avtal och är inget som domstolen undersöker närmare.<sup>127</sup>

I det andra fallet där domstolen tar hänsyn till att en syskonskara faktiskt består av flera individer är föräldrarna oeniga. Här berörs tre syskon av tvisten, varav det äldsta syskonet motsätter sig ett umgänge med pappan. Till följd av att denne bedöms ha uppnått en erforderlig ålder och mognad anses barnets vilja vara förenlig med barnets bästa, varför dennes inställning också respekteras. Vad gäller de två yngre barnen gör domstolen en annorlunda bedömning. Av utredningen i målet framgår visserligen inte att de yngre barnen ger uttryck för någon bestämd vilja, däremot framkommer det att syskonen står varandra väldigt nära vilket kan tala för att barnen bör behandlas lika. Så med utgångspunkt i att barn behöver en nära relation med båda föräldrarna bedömer domstolen att det bästa för de yngre syskonen vore att upprätthålla kontakten med pappan.

---

<sup>127</sup> Östersunds tingsrätt mål nr. T 1823-14.

## 5 Analys

Mot bakgrund av vad som framkommit ovan, det vill säga av redogörelsen för umgängesreglerna samt den praktiska tillämpningen därav, är det nu dags att analysera innehållet i sin helhet. Jag har valt att dela upp analysen i två delar. Först analyseras och ifrågasätts resultaten av den rättsdogmatiska utredningen av umgängesreglerna såsom de är utformade och tänkta att användas idag. Därefter analyseras och problematiseras resultaten från min rättsfallsstudie, det vill säga hur reglerna tillämpas i praktiken, i relation till gällande rätt.

### 5.1 Gällande rätt

Som framgår av avsnitt 2 och 3 i denna uppsats är barnets bästa en öppen och överordnad princip, som ska fungera vägledande i alla beslut som rör barn. Genom införandet av 6:2 a FB har barnets bästa uttryckligen kommit att bli det dominerande kriteriet för att lösa umgängestvister. Barnets bästa ska nämligen ligga till grund för alla beslut som rör umgänge med barn, vilket jag tolkar som att inga andra intressen får gå före det enskilda barnets bästa. Lagstiftaren lyfter med andra ord fram barnet som processens erkända centrum och i samband härmed uppmärksammas också beslutsfattaren om vilka faktorer som ska beaktas vid bedömningen av umgängesfrågan och barnets bästa. Vilka dessa är framgår dels av lag och förarbeten, dels av barnkonventionen och barnrättskommitténs allmänna kommentarer. Faktorerna som ska beaktas är många, varför det i teorin ställs mycket höga krav på bedömningen. Kort kan sägas att allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling ska vägas in i bedömningen av barnets bästa. Trots att beslutsfattaren har dessa lagstadgade riktlinjer, och dessutom framvuxna presumtioner, att förhålla sig till, är barnets bästa ett flexibelt begrepp, vars innehåll bestäms utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Att barnets bästa ska ligga till grund för beslutet lämnar följaktligen ett visst utrymme för skönmässiga bedömningar, varför det i min mening är av extra stor vikt att beslutsfattaren redovisar och motiverar sitt beslut väl.

En fråga jag ställde mig under skrivandet av den rättsutredande delen av uppsatsen var huruvida umgängesrätten verkligen kan ses som en rättighet för barnet. Visserligen framgår det uttryckligen av 6:15 FB att umgängesrätten tillhör barnet och av 6:2 a FB att barnets behov och intressen är processens erkända centrum, men är så verkligen fallet? Som regleringen ser ut i dag är det enbart föräldrarna eller socialnämnden som kan väcka talan om

umgänge i domstol, medan barnet i fråga saknar både rätt och möjlighet att kräva att ett umgänge kommer tillstånd. Att föräldrarna inte har någon sanktionerad skyldighet att umgås med barnet, och att ett umgängesbeslut kan verkställas mot barnets vilja, förstärker min bild av att umgängesfrågan i vissa avseenden fortfarande ger uttryck för en ensidig föräldrarätt. Så gör också det faktum att ett barn inte garanteras att få komma till tals enligt svensk lag. Av 6:2 a och 6:19 4 st. FB framgår nämligen enbart att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av ålder och mognad, om så är lämpligt. Till skillnad från barnkonventionen ställer alltså svensk lag inte upp något krav på att barnet ska höras eller på att barnet ska ha möjlighet att kräva att bli hörd i samband med att umgängesfrågan utreds, vilket jag tycker är fel. Alla barn borde ha rätt att få uttrycka sina åsikter i umgängesfrågan. Att lagstiftaren dessutom valt att inte förtydliga ålders- och mognadskravet mer än på så sätt att äldre barns vilja ofta väger tyngre än yngre barns i bedömningen av barnets bästa, förminskar i min mening barnets roll ytterligare då även denna bedömning lämnas till beslutsfattarens fria skön.

En annan sak som jag reagerade på under skrivandet av denna del av uppsatsen var hur grundidén om en individuell prövning förhåller sig till de presumtioner som finns om barnets bästa i umgängesfrågor. Trots att jag är väl medveten om att presumtionerna i de allra flesta fall är förenliga med barnets bästa, kan det omöjligt vara så att föräldrarnas överenskommelse i umgängesfrågan eller en nära relation med båda föräldrarna alltid är synonymt med vad som är bäst för det enskilda barnet. Jag tycker därför att det är av stor vikt att beslutsfattaren inte enbart beaktar presumtionerna, utan också gör en helhetsbedömning av de omständigheter som talar för respektive emot ett umgänge i det enskilda fallet. Enligt lagens förarbeten har exempelvis barnet en absolut rätt att inte utsättas för våld, övergrepp eller annan kränkande behandling, något som måste vägas in i bedömningen av barnets bästa även i de fall där beslutsfattaren utgår från att föräldrarnas överenskommelse eller en nära och god kontakt med båda föräldrarna är till barnets bästa. Likaså bör barnets egen inställning i umgängesfrågan, samt dess behov av att få sina grundläggande rättigheter tillgodosedda i min mening alltid beaktas.

## **5.2 Rättsfallsstudien**

Som konstaterats ovan ställs det i teorin mycket höga krav på bedömningen av barnets bästa i umgängesfrågor, detta eftersom flera olika faktorer ska beaktas samtidigt och följaktligen också viktas mot varandra i det enskilda fallet. På många plan fungerar den praktiska

tillämpningen av umgängesreglerna som önskat, men så är inte alltid fallet. Nedan följer en diskussion kring detta.

### **5.2.1 Förhållandet mellan lag och tillämpning i fall där föräldrarna är överens**

I majoriteten av de fall där föräldrarna når en överenskommelse om hur umgängesfrågan ska lösas beslutar tingsrätten, utan närmare redovisning och motivering, att denna är förenlig med barnets bästa; ett tillvägagångssätt som delvis reflekterar lagstiftarens intentioner. Av lagens förarbeten framgår nämligen att föräldrarnas samförståndslösningar kan antas vara förenliga med barnets bästa.

Som jag beskrivit ovan är jag väl medveten om att föräldrarnas överenskommelse ofta är förenlig med det enskilda barnets bästa, men det faktum att föräldrarna, som nyligen var tillräckligt osams för att inleda en process i domstol, plötsligt är överens borde inte kunna påverka bedömningen i den utsträckning som det faktiskt visat sig göra i praktiken. Trots att 6:2 a 2 st. FB stadgar att barnets behov av en nära relation med båda föräldrarna och risken för att barnet på något sätt far illa är två faktorer som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa, tenderar domstolen i flertalet av de granskade fallen att bortse från dessa i sin bedömning. Detsamma gäller det faktum att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad enligt 6:2 a 3 st. FB. Detta är dock något mer begripligt eftersom förarbetena till bestämmelsen klargör att varken socialnämnd eller domstol har någon direkt skyldighet att utreda barnets inställning i fall där föräldrarna är överens. Hur så kan vara fallet finner jag däremot oklart eftersom förbehållet i sig strider mot artikel 12 i barnkonventionen om alla barns rätt att komma till tals i frågor som rör dem.

Eftersom barnet är processens erkända centrum och enda intresse är det i min mening oerhört viktigt att domstolen gör en aktiv och rättvis bedömning av alla omständigheter även i de fall där föräldrarna i fråga är överens om hur umgängesfrågan ska lösas. Alla barn måste få möjlighet att uttrycka sin inställning och alla omständigheter som kan tänkas vara av betydelse måste beaktas och vägas mot varandra. Om så inte görs är det snarare föräldrarnas rätt och behov som hamnar i fokus istället för barnets, vilket strider mot syftena bakom 6:15 och 6:2 a FB. Av den anledningen anser jag också att det är av stor vikt att domstolen inte förringar sin skyldighet att redovisa och motivera varför de anser att överenskommelsen är förenlig med barnets bästa.

Dessvärre är det precis vad domstolen gör i elva av de tolv fall där föräldrarna varit helt överens om hur umgängesfrågan ska lösas. I dessa fall motiverar nämligen domstolen endast sitt beslut med en slags standardformulering om att vad parterna har kommit överens om får anses vara förenligt med barnets bästa. Varken domskäl eller domslut innehåller någon som helst information om hur eller varför domstolen anser att överenskommelsen är till det enskilda barnets bästa. Ingenstans anges barnets egna intressen och behov, eller övriga omständigheter som hade kunnat påverka bedömningen i positiv eller negativ riktning. Kanske beror detta på att allmänheten i regel inte ska lägga sig i människors familjeangelägenheter mer än nödvändigt. Hade föräldrarna klarat av att lösa frågan själva hade ingen tvist förelegat och föräldrarna hade själva kunnat bestämma om umgänget utan att ifrågasättas, vilket domstolen kanske beaktar i bedömningen av umgängesfrågan. Det är endast i ett av fallen, samt de fyra fall där föräldrarna är delvis överens, som domstolen faktiskt ifrågasätter om föräldrarnas överenskommelse verkligen är förenlig med barnets bästa och väger in andra faktorer i sin bedömning. Här liknar bedömningen den som görs i fall där föräldrarna är oense, varför jag valt att inte analyserar denna del närmare här.

### **5.2.2 Förhållandet mellan lag och tillämpning i fall där föräldrarna är oeniga**

I dessa fall upplever jag inte att domstolen använder sig av standardformuleringar på samma sätt som ovan, även om domskälen till viss del fortfarande är standardiserade. Med detta menar jag att domstolen i majoriteten av fallen bockar av en slags punktlista i början av sina domskäl; portalparagrafen om barnets bästa ska nämnas, så också att umgänget är till för barnet. I samband härmed lyfter domstolen ofta fram barnets behov av en nära relation med båda sina föräldrar, att umgänget inte får vara riskfyllt på något sätt, samt att hänsyn ska tas till barnets egen vilja med beaktande av barnets ålder och mognad som särskilt beaktningsvärda faktorer i umgängesfrågan.

I denna del av domskälen tycker jag inte att det gör något att domstolen standardiserar domskälen. Det underlättar snarare läsandet av domen samtidigt som det får antas vara tidssparande för domstolen och positivt ur rättssäkerhetssynpunkt eftersom processen blir mer förutsägbar för såväl barn som föräldrar då de kan få reda på ungefär vad som kommer att behandlas under processen. Härefter måste dock domstolen, i min mening, övergå till att utreda det enskilda barnets bästa, vilket kräver en individuell prövning av de för fallet aktuella omständigheterna.

I majoriteten av de granskade fallen gör domstolen en sådan individuell prövning, där olika faktorer vägs mot varandra. Här beaktas ofta vad som framkommit av genomförd umgängesutredning, snabbupplysningar eller andra yttranden, däribland om risker och behov samt barnets egen vilja, vilket tyder på att bedömningen sker utifrån ett barnperspektiv. I min mening är dock inte barnperspektivet nog framträdande i många av de granskade fallen eftersom eventuella risker med umgänget och barnets egen vilja ofta får stå tillbaka för presumtionen om att det är bra för barnet är att umgås med båda föräldrarna.

### **5.2.3 Risken för att barnet på något sätt far illa**

Utifrån de granskade fallen kan konstateras att domstolen i regel uppmärksammar och utreder eventuella risker med umgänget, vilket överensstämmer med lagstiftarens intentioner. Riskerna ställs vanligtvis mot andra, för fallet beaktningsvärda, faktorer såsom barnets olika behov och barnets vilja. Vilken tyngd dessa har i det enskilda fallet varierar, men utifrån de granskade fallen drar jag slutsatsen att barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna är den faktor som väger tyngst i bedömningen av barnets bästa. I flertalet fall bedömer nämligen domstolen att eventuella risker, oavsett hur dessa yppar sig, kan minskas genom att umgänget sker indirekt, övervakat eller på en neutral plats. Detta tillvägagångssätt återspeglar det i NJA 2003 s. 372 där HD bedömer att riskerna för att barnets psykiska hälsa påverkas negativt kan minskas genom att umgänget sker i närvaro av en kontaktperson. I och med att jag är väl införstådd i att barn i allmänhet har ett behov av umgänge med båda sina föräldrar har jag också stor förståelse för detta tillvägagångssätt. Genom att förordna om ett på något sätt begränsat umgänge får barnet och föräldern nämligen möjlighet att bygga upp och kanske rent av utveckla relationen till varandra.

Men det finns fall då jag ifrågasätter om tiden verkligen varit mogen att förordna om det umgänge som domstolen faktiskt gjorde, däribland Malmö tingsrätt mål nr. T 7330-15. Visserligen bedömde domstolen i detta fall att umgänget till en början skulle ske med umgängesstöd, men att det inom en snar framtid skulle trappas upp till att endast överlämningarna skulle ske i umgängeslokal. Detta med motiveringen att mamman, som tidigare fört bort eller hållit kvar barnet vid tre tillfällen, inte skulle hinna lämna Malmö tillsammans med barnet under det fyra timmar långa umgänget. Jag är kritisk till domstolens bedömning i föreliggande fall eftersom jag av erfarenhet vet att man kan ta sig väldigt långt på fyra timmar. Är det inte bättre att sakta bygga upp relationen mellan barnet och mamman så att alla parter känner sig trygga med umgänget, för att sedan, när umgänget fungerat



friktionsfritt under viss tid, utöka umgänget? Jag vill i alla fall hävda att så är fallet, detta eftersom alla barn har en absolut rätt att inte utsättas för någon kränkande behandling.

#### **5.2.4 Barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad**

Enligt 6:2 a 3 st. FB ska hänsyn tas till barnets inställning i umgängesfrågan med beaktande av barnets ålder och mognad och på många plan fungerar den faktiska tillämpningen av reglerna kring barnets vilja enligt min undersökning på ett önskat sätt. Exempelvis inhämtas sällan barnets inställning i de fall där föräldrarna kommit överens om hur umgängesfrågan ska lösas och möjligheten att höra barnet inför rätten används lika restriktivt som lagstiftaren avsett, närmare bestämt aldrig. De granskade fallen påvisar i enighet med lagstiftarens intentioner att det är lämpligast att inhämta barnets inställning i samband med ärendets utredning, det vill säga genom umgängesutredningen, partsförhör eller andra inkomna yttranden. Ytterligare en sak som bör nämnas här är det ålder- och mognadskrav som ställs upp. I och med att detta inte definieras närmare är det svårbedömt och lämnar utrymme för skönsmässiga bedömningar, vilket de granskade fallen också påvisar. Exempelvis konstateras i ett fall, utan närmare motivering, att en nioåring inte uppnått en erforderlig ålder, medan ett jämnårigt barn i ett annat fall har fått uttrycka sin inställning och också fått denna respekterad. För att undvika att barn behandlas alldeles för olika på grund av sin ålder och framförallt mognad, tror jag det skulle underlätta om beslutsfattaren hade tydligare riktlinjer att förhålla sig till i denna del av bedömningen av barnets bästa. Bristen på vägledning gör att mognadsbedömningen är svårtillämpad, något som i vart fall bör höja kravet på redovisning och motivering.

Men det finns också situationer när den praktiska tillämpningen inte riktigt fungerar som önskat. Av barnkonventionen och barnrättskommitténs allmänna kommentar, som Sverige har åtagit att förhålla sig till i och med ratificeringen av densamma, framgår exempelvis att alla barn måste få möjlighet att ge uttryck för sina åsikter och känslor som ett led i bedömningen av barnets bästa. Såvitt framkommit av de granskade fallen är det dock endast 13 av 38 barn vars inställning inhämtas, resterande barn får aldrig någon möjlighet att komma till tals. För att beslutsfattaren ska kunna klarlägga och tillgodose det enskilda barnets bästa i umgängesprocessen anser jag att alla barn, oavsett ålder och mognad, måste få möjlighet att uttrycka sina åsikter. Det är nämligen barnet som är processens utpekade centrum, varför barnets syn på saker och ting måste uppmärksammas. Jag tycker dock det är befogat att

beslutsfattaren därefter värderar barnets vilja och väger denna mot andra omständigheter i det enskilda fallet.

En annan sak som bör uppmärksammas i detta sammanhang är att domstolen i två av de granskade fallen, samt i NJA 1981 s. 753, anser att barnens negativa inställning till umgänget snarare återspeglar någon av föräldrarnas. Anledningen härtill anses vara föräldrarnas konfliktnivå eller att relationen mellan barnet och umgängesföräldern har varit så pass knapphändig att barnet omöjligen kunnat bilda sig denna uppfattning själv. Visserligen får barnen i dessa fall komma till tals och ge uttryck för sina behov och intressen, men till följd av att domstolen bedömer att barnet påverkats tillmäts barnets vilja ingen större betydelse. Domstolen menar att barnet, genom ett umgänge, får möjlighet att bilda sig en egen uppfattning och följaktligen kanske också ändra sin inställning till umgängesföräldern. Här tycker jag att domstolen, vuxna beslutsfattare, antyder att barn inte vet sitt eget bästa och att barnets vilja endast är välgrundad och av betydelse om den stämmer överens med deras egen bedömning.

### **5.2.5 Särskilt om syskon**

Det framgår tydligt av svensk lag att varje barn är en enskild person med egna behov och intressen, varför barnets bästa är individuellt och kräver en bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Av barnkonventionen och barnrättskommitténs allmänna kommentar framgår visserligen, i och med barnets rätt till familjeliv, att det i regel inte anses vara förenligt med barnets bästa att skilja på barnen i en syskonskara. Jag tolkar dock inte detta som att syskon automatiskt ska ses som en enhet, utan snarare som att de, om de står varandra nära, bör behandlas lika. Att syskon behandlas som en enhet ligger således inte helt i linje med våra traditionella rättskällor. I min mening går det därför inte att sätta ett likhetstecken mellan barnen i en syskonskara. För även om jag tror att syskon ofta har ungefär samma behov och intressen, finns det inget som garanterar att så är fallet. Alla barn är nämligen egna individer och bör därför också behandlas som det.

### **5.3 Avslutande kommentar**

Avslutningsvis kan sägas att barnets bästa är en rättslig målsättning och ett beslutskriterium i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge, vilket de granskade fallen också påvisar. Ett gemensamt drag hos alla de undersökta fallen är nämligen att barnets bästa ligger till grund för umgängesbeslutet, även om graden av redovisning och motivering varierar. Min

undersökning tyder dessutom på att domstolens bedömning är anpassad till omständigheterna i det enskilda fallet. Detta eftersom domstolen i regel anser att föräldrarnas överenskommelse är förenlig med barnets bästa, vilket stämmer överens med hur presumptionen är tänkt att användas, samt att den gör en mer djupgående bedömning ifall föräldrarna är oeniga. I de senare fallen viktas nämligen, i enighet hur gällande rätt är tänkt att användas, olika faktorer mot varandra, där barnets behov av en nära relation med båda föräldrarna har visat sig väga tungt.

Jag vill understryka att jag förstår och delar lagstiftarens mening om att föräldrarnas överenskommelse i regel är förenlig med barnets bästa och att det är bra och viktigt för barnet med en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Vad jag ställer mig kritisk till är vilken tyngd domstolen tenderar att tillmäta presumptionerna i bedömningen av det enskilda barnets bästa i umgängesfrågan, samt den många gånger bristfälliga motiveringen. Jag anser nämligen att det är felaktigt att, utan närmare redovisning och motivering, utgå från att presumptionerna är synonyma med barnets bästa. För att barnets bästa ska fungera som den vägledande stjärna det är tänkt är det inte tillräckligt med olika presumtioner och standardformuleringar. Beslutsfattaren måste även göra en individuell bedömning, där det enskilda barnets behov och intressen tillgodoses på ett fullgott sätt. Jag ser alltså inget fel i att utgå från att presumptionerna mest troligt är förenliga med barnets bästa, men domstolens bedömning får inte ta slut där. Alla faktorer som talar för respektive emot ett eventuellt umgänge i det specifika fallet måste vägas in i bedömningen och motiveras väl.

För att stärka barnets ställning i umgängesfrågan och garantera att barnet blir processens erkända centrum och enda intresse anser jag att det bör ställas högre krav på att beslutsfattare, utredare och andra som arbetar med frågor som rör barnets umgängesrätt har en god kunskap om barn och barnpsykologi. Att de verkligen tar sig tid att prata med barnet, och lyssna på vad barnet har att säga, för att på så sätt försöka sätta sig in i barnets situation. För det handlar ju trots allt inte om att vuxna beslutsfattare ska försöka iordningställa något utifrån vad de förutsätter är bäst för barnet. De ska istället försöka ta reda på hur barnen uppfattar och ser på saker och ting utifrån det barnet självt uttrycker, utan att lägga någon värdering i det.

## **Käll- och litteraturförteckning**

### *Offentligt tryck*

#### **Regeringens propositioner (Prop.)**

Prop. 1981/82:168 om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1989/90:107 om godkännande av FN:s konvention om barnets rättigheter.

Prop. 1990/91:8 om vårdnad och umgänge.

Prop. 1992/93:139 om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn.

Prop. 1994/95:224 Barns rätt att komma till tals.

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge.

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler.

Prop. 2009/10:192 Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn.

#### **Statens offentliga utredningar (SOU)**

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.

SOU 2005:43. Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar.

### *Rättspraxis*

#### **Avgöranden från Högsta domstolen**

NJA 1981 s 753.

NJA 2003 s 372.

#### **Tingsrättsavgöranden**

Gällivare tingsrätt, dom 2014-09-23, mål nr. T 981-13,.

Gällivare tingsrätt, dom 2015-03-27, mål nr. T 710-14.

Haparanda tingsrätt, dom 2014-12-05, mål nr T. 154-14.

Haparanda tingsrätt, dom 2015-06-11, mål nr T. 525-13.

Haparanda tingsrätt, dom 2016-06-15, mål nr T. 823-14.

Jönköpings tingsrätt, dom 2015-12-21, mål nr. T 4131-14.

Jönköpings tingsrätt, dom 2016-05-20, mål nr. T 1719-15.

Jönköpings tingsrätt, dom 2016-06-15, mål nr. T 3132-15.  
Jönköpings tingsrätt, dom 2016-10-11, mål nr. T 3492-15.  
Malmö tingsrätt, dom 2016-05-03, mål nr. T 7330-15.  
Malmö tingsrätt, dom 2016-08-29, mål nr. T 2496-16.  
Stockholms tingsrätt, dom 2015-10-19, mål nr. T 12765-14.  
Stockholms tingsrätt, dom 2015-11-27, mål nr. T 8760-15.  
Stockholms tingsrätt, dom 2016-04-15, mål nr. T 9729-15.  
Stockholms tingsrätt, dom 2016-09-07, mål nr. T 8388-16.  
Sundsvalls tingsrätt, dom 2014-12-02, mål nr. T 2005-12.  
Sundsvalls tingsrätt, dom 2014-12-18, mål nr. T 2460-13.  
Sundsvalls tingsrätt, dom 2015-03-12, mål nr. T 817-14.  
Sundsvalls tingsrätt, dom 2015-04-01, mål nr. T 1381-14.  
Sundsvalls tingsrätt, dom 2015-10-22, mål nr. T 2672-14.  
Umeå tingsrätt, dom 2016-03-04, mål nr. T 767-14.  
Umeå tingsrätt, dom 2016-04-14, mål nr. T 1831-15.  
Umeå tingsrätt, dom 2016-05-25, mål nr. T 1573-15.  
Umeå tingsrätt, dom 2016-06-22, mål nr. T 354-15.  
Umeå tingsrätt, dom 2016-08-31, mål nr. T 513-16.  
Östersunds tingsrätt, dom 2014-12-04, mål nr. T 1823-14.  
Östersunds tingsrätt, dom 2015-03-18, mål nr. T 2375-08.

## **Litteratur**

Kleineman, Jan. Rättsdogmatisk metod. I *Juridisk metodlära*, Fredric Korling & Mauro Zamboni (red.), 21-45. Lund: Studentlitteratur, 2013.

Rejmer, Annika. *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund: Sociologiska institutionen, Univ., 2003.

Saldeen, Åke. *Barn- och föräldrarätt*. 7 uppl. Uppsala: Iustus förlag, 2013.

Schiratzki, Johanna. *Barnrättens grunder*. 5 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2014.

Schiratzki, Johanna. *Vårdnad och vårdnadstvister*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB, 1997.

Singer, Anna. *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. 6 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik, 2012.

Singer, Anna. *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus förlag, 2000.

Sjösten, Mats. *Vårdnad, boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2014.

Socialstyrelsen. *Vårdnad, boende och umgänge: Handbok - stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. [Ny, rev. utg.],. Stockholm: Socialstyrelsen, 2012.

Walin, Gösta & Vängby, Staffan. Föräldrabalken (20 maj 2016, Zeteo), kommentaren till 6:2 a, 6:15 och 6:15 a.

## Övriga källor

Domstolsverket. *Domstolsstatistik 2010*,

[[http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik\\_2010.pdf](http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik_2010.pdf)]. Hämtad 2016-10-04.

Domstolsverket. *Domstolsstatistik 2015*,

[[http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik\\_2015.pdf](http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik_2015.pdf)]. Hämtad 2016-10-04.

FN:s konvention om barnets rättigheter, Convention on the Rights of the Child, New York, 20 november 1989, UN Doc. A/Res/44/25.

Statistiska centralbyrån. *50 000 barn är med om en separation varje år*, 2013, [[http://www.scb.se/sv\\_/Hitta-statistik/Artiklar/50-000-barn-ar-med-om-en-separation-varje-ar/](http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/50-000-barn-ar-med-om-en-separation-varje-ar/)]. Hämtad 2016-09-05.

UN Committee on the Rights of the Child (CRC). *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, [<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>]. Hämtad 2016-10-18.